מתוך הקדמת המחבר: ועיניכם תראינה בנים בני בנים כשתי לי זתים סביב לשלחנם,
תכמים ונבונים, ובתים מלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד לא יסופו מזרעכם

גליון

זרע שמשון המבואר

פרשת וישב

אותיות ג · ט · יב

דרוש מתוך הספר המסוגל 'זרע שמשון' שחברו הגאון המקובל
האלוקי חסידא קדישא רבנו **שמשון חיים** ב"ר
נחמן מיכאל נחמני זלה"ה
מח"ס 'זרע שמשון' ו'תולדות שמשון'
שחי לפני כ-300 שנה בתקופת ה'אור החיים' ומקום קברו לא נודע
והבטיח שהלומד בחידושיו וספריו יזכה לישועות בבני חיי ומזוני
נלב"ע ו' אלול תקל"ט

דרוש מנוקד ומבואר בתוספת ציונים והארות
יו"ל על ידי מוסדות זרע שמשון
שע"י האיגוד העולמי להפצת תורת זרע שמשון

יו"ל ע"י האיגוד העולמי
להפצת תורת
"זרע שמשון"

לקבלת הגליון נא לשלוח למייל:
zera277@gmail.com

ארה"ב

הרב מנחם בנימין פאשקעס
ZERA SHIMSHON
C/O B PASKESZ 1645 48 ST
BROOKLYN NY 11204
347-496-5657
mbpaskesz@gmail.com

ארה"ק

הרב ישראל זילברברג
05271-66450

ניתן לשלוח תרומות והנצחות
לזכות ולע"נ ולקחת חלק בהוצאות
והפצת הגליונות והספרים.

ניתן להפקיד בבנק מרכנתיל (17) סניף 635
מספר חשבון 7171303028 ע"ש זרע שמשון,
כמו כן ניתן לתרום בכרטיס אשראי

וזכות הצדיק ודברי תורתו הקדושים יגן מכל
צרה וצוקה, ויושפע על הלומדים ועל המסייעים
בני חיי ומזוני וכל טוב סלה
כהבטחתו
בהקדמת ספריו.

הוצאת והפצת קונטרס
'זרע שמשון המבואר'
נתרם
לעילוי נשמת

אבי היקר
אברהם בן אסתר כהן ז"ל
נלב"ע י"ב תשרי תש"פ
ת.נ.צ.ב.ה.

הוקדש ע"י בנו
זכות המחבר יעמוד לו
להצלחה ולברכה
בכל משאלות לבו ובכל צרכיו

לשותפות של ברכה בכל עת
מוקד זרע שמשון
ארץ ישראל 02-80-80-500
ארה"ב 347-496-5657

הודעה ובקשה!

השתדלנו להעמיק בדברי רבנו ולבארם כראוי עד היכן שמשגת ידינו, אולם דברי רבנו עמוקים מני ים ואין בכוחנו כלל להתגדר ולומר שהשגנו את עומק דבריו ודעיוניו, ובודאי לא לקבוע בכתה שנכתב שזה הפירוש המוחלט בדבריו, ולכן אנו פונים אל כל הלומדים הי"ו, שבאם תמצאו דברים שאינם כראוי ואינם עולים בקנה אחד עם דברי חז"ל או רבותינו הקדמונים, בודאי לא על דבינו הקדוש זי"ע יהיה תלונתכם כי אם עלינו, ובקשתנו שטוחה לפני מהלומדים אשר יבין ומצא פירושים ודרכים יותר ראויים בהבנת דברי רבינו, אנא ממנו שימציאם לידינו בכדי שנוכל לתקנם ולשלבם במהדורות הבאות, ובזה יהיה חלקו עמנו בזיכוי הרבים.

כמו כן נשמח לקבל הערות והארות לשיפורים מכל סוג שהוא לתועלת הלומדים,
וכן באם תמצאו טעות ושגיאה מכל סוג שהוא, אנא תיידעו אותנו על כך ותבואו על הברכה.

פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב

ג

פָּסוּק וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה׳ וְכוּ׳, פֶּרֶשׁ רַשִׁ״י, וּבִשְׁלָשְׁתָּן לָקָה, עַל דְּבָה שֶׁסִּפֵּר

פָּסוּק (בראשית לז, ב) וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה׳ וְכוּ׳, פֶּרֶשׁ רַשִׁ״י, וּבִשְׁלָשְׁתָּן לָקָה, עַל דְּבָה שֶׁסִּפֵּר עַל אֶחָיו אוֹכְלִים אֵבֶר מִן הַחַי, וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים׳ בִּמְכִירָתוֹ וְכוּ׳ (שם פסוק לא).

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

ג

ביאור עונשו של יוסף בשחיטת השעיר במכירתו, וענין הקטרוג על שחיטתו

יוסף לקה כנגד מה שדיבר לשון הרע על אחיו

על הַפָּסוּק (בראשית לז, ב)[א] **וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם, פֶּרֶשׁ רַשִׁ״י**[ב], **שכל דבר רע שהיה יוסף רואה שאָחָיו בני לאה עושים, היה אומר לאביו, ואלו הם הדברים שסיפר לו עליהם, שהם אוכלים אבר מן החי, ושהם מזלזלים בבני השפחות [בני בלהה וזלפה] לקרותם עבדים, ושהם חשודים על העריות**[ג]. **וּבִשְׁלָשְׁתָּן לָקָה - ועל שלשה מיני לשון הרע אלו שדיבר, נענש יוסף לבסוף, שעַל הַדִּבָּה - לשון הרע שֶׁסִּפֵּר לאביו עֲלֵיהֶם - על אחיו שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים אֵבֶר מִן הַחַי, נענש במה שנאמר** (להלן פסוק לא)[ד] **וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים׳ - שאחיו של יוסף, שחטו שעיר עזים בִּמְכִירָתוֹ וְכוּ׳**[ה], **וטבלו**

ציונים ומקורות

א. לשון הפסוק, ׳אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם׳. **ב.** לשון רש״י, כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות. ובשלשתן לקה. על אבר מן החי (להלן פסוק לא) ׳וישחטו שעיר עזים׳ במכירתו, ולא אכלוהו חי. ועל דיבה שסיפר עליהם שקורין לאחיהם עבדים, ׳לעבד נמכר יוסף׳ (תהלים קה, יז). ועל העריות שסיפר עליהם, ׳ותשא אשת אדוניו׳ וגו׳ (להלן לט, ז). ודברי רש״י הם על פי המדרש (ב״ר פד, ז). **ג.** ראה בפירוש **הרא״ם** שהקשה למה לקה יוסף על כך, והלא לא הגיד לאביו אלא מה שראה, ועוד, איך אפשר לומר שהשבטים חטאו כל כך. ותירץ, שהשבטים עשו כדין, אלא שיוסף טעה בדין ודן אותם שעשו שלא כדין, והיה מגיד אותן לאביו לפי סברתו, ולפיכך לקה בשלשתן, דלגבי אבר מן החי, השבטים היו חותכים בשר מבית השחיטה בעודה מפרכסת ומניחין אותה עד שתמות, ואחר כך היו אוכלין אותו כדי שיבריאו, ויוסף היה סבור שכיון שחותכים אותו בעודה מפרכסת, יש בו משום אבר מן החי. ואין הדבר כן [כמבואר בחולין (לג, א)]. וכן מה שהיו קורין אותן עבדים, אינו רוצה לומר עבדים ממש, אלא שהיו קורין אותם ׳בני השפחות׳, לפי שאמותיהן היו שפחות לאמותיהן מתחלה, אבל לא שכוונו בזה לומר שנולדו לאמותיהן בהיותן שפחות בלא שטר שחרור. ויוסף היה סבור שכשהיו קורין אותן בני השפחות, כאילו היו קורין אותן עבדים שנולדו בזמן שאמותיהן שפחות, ואין הדבר כן. וכן מה שהיה אומר עליהם שהם חשודים על העריות, הוא מפני שהיה רואה את בנות הארץ שהיו באות אצל השבטים ועסקו עמהם במסחר, ויוסף היה סבור שאסור לעשות כן, כמבואר בקידושין (פא, ב) שאין משתמשין באשה כלל. אמנם אין הדבר כן, דהא קיימא לן (שם פב, א), הכל לשם שמים, כלומר, שמותר להשתמש בנשים, ואינו אסור להשתמש בהן אלא בשימוש שהאשה עושה לבעלה, כגון רחיצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה לפניו ומזיגת הכוס (עיין תוס׳ שם ד״ה הכל). ועיין שם, **וביפה תואר השלם** על המדרש, שהאריכו בזה. **ד.** לשון הפסוק, ׳וַיִּקְחוּ אֶת כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכְּתֹנֶת בַּדָּם׳. **ה.** לשון רש״י, על אבר מן החי ׳וישחטו שעיר עזים׳ במכירתו, ולא

קָשֶׁה, מַה נִּלְקָה יוֹסֵף בִּשְׁחִיטַת שָׂעִיר עִזִּים, מַה לְּקוּת הוּא זֶה לְיוֹסֵף, אַף אִם נֶאֱמַר שֶׁשְּׁחָטוּהוּ לְפָנָיו קֹדֶם מְכִירָתוֹ. זֶה. דִּבְשִׁלְמָא עַל מַה שֶּׁסִּפֵּר עֲלֵיהֶם שֶׁהָיוּ קוֹרִין לְאָחָיו עֲבָדִים, נִיחָא, וְעוֹד, לָמָּה תֵּכֶף וּמִיָּד שָׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים. שֶׁנִּמְכַּר לְעֶבֶד. אֲבָל שְׁחִיטַת שְׂעִיר

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

בדמו את כתונתו של יוסף, בשביל להראותה ליעקב ויחשוב שיוסף נטרף מחיה רעה, ולא אכלו את בשר השעיר בעודנו חי, אלא שחטוהו תחילה. וכן על שאר דיבוריו עליהם, נענש במדה כנגד מדה, כמבואר ברש"י שם.

דקדוקים בדברי רש"י שלקה בשחיטת השעיר

קָשֶׁה - יש להקשות על דברי רש"י, **מַה נִּלְקָה** - איזו מכה ועונש יש **לְיוֹסֵף בִּשְׁחִיטַת שָׂעִיר זֶה, דִּבְשִׁלְמָא עַל מַה שֶּׁסִּפֵּר עֲלֵיהֶם** לאביו, **שֶׁהָיוּ קוֹרִין לְאָחָיו עֲבָדִים, נִיחָא** - מובן הדבר שנענש במה **שֶׁהוּא עצמו נִמְכַּר לְעֶבֶד**[1], כמו שכתב רש"י בהמשך דבריו. **אֲבָל שְׁחִיטַת שְׂעִיר עִזִּים** ששחטו אחיו, כדי להטביל בדמו את כתונת יוסף, ולרמות את יעקב שיחשוב שיוסף נטרף על ידי איזו חיה רעה, שהרי דם השעיר דומה לדם האדם, **מַה לְּקוּת** - מכה ועונש **הוּא זֶה לְיוֹסֵף** על כך שאמר עליהם שהם אוכלים אבר מן החי, וקושיא זו היא **אַף אִם נֶאֱמַר שֶׁשְּׁחָטוּהוּ לְפָנָיו** [-לנגד עיניו] **קֹדֶם מְכִירָתוֹ**[2], שהרי עיקר עונשו היה מה שנמכר לעבד, ומה ששחטו את השעיר, היה רק כדי להשקיט את דעתו של יעקב, אבל שחיטתו לא הכבידה כלל על עבדותו, ואם כן מה עונש היה ליוסף בכך[3].

וְעוֹד יש להקשות, לפי הצד ששחטו את השעיר עזים בפני יוסף, **לָמָּה** באמת **תֵּכֶף וּמִיָּד** כשהגיע יוסף אליהם, **שָׁחֲטוּ שְׂעִיר**

ציונים ומקורות

אכלוהו חי (כדי שילקה בשחיטה). ע"כ. וביאר **בשפתי חכמים**, שלא היו נצרכים לאכילת השעיר עזים, כי אם לדמו, ובכל זאת שחטוהו למען ילקה הוא בשחיטה. ו. וראה להלן בסוף האות, שרבינו מקשה גם בענין מה שדיבר יוסף עליהם שחשודים על העריות, מה היה העונש במה שהתגרתה בו אשת פוטיפר. ז. בפשוטו נראה מסדר הפסוקים, ששחיטת שעיר העזים היתה אחרי המכירה, שלא בפני יוסף, והיינו כשחזר ראובן לבור ומצא שיוסף איננו שם, ואמר (בראשית לז, ל) 'הילד איננו ואני אנה אני בא' [אנה אברח מצערו של אבא]. אך רבינו מדייק מדברי המדרש, שיתכן שהשחיטה נעשתה לפני המכירה, וגם לפי זה תמה, דאף אם נשחטה לפניו, מה העונש ליוסף בזה. ובהמשך הדברים רבינו מבאר על דרך זו. אולם יש לעיין איך יתפרש זה בסדר הפסוקים. וראה בהערה להלן. וראה **גור אריה** (ע"ד רש"י) שכתב, שהקב"ה הראה ליוסף כי אינם אוכלים חי אלא שחוט. ומבואר מדבריו ששחטוהו בפניו. ח. ראה **רא"ם** (שם) שעמד על קושיא זו, ופירש ז"ל, אף על פי שלא לקה באבר מן החי אלא בשחוט, סוף סוף כיון שעל ידי אותו דבר שאמר לאביו שאוכלים אותו חי, באה לו קלקלת מכירתו, שלולא תחבולת אותו השעיר לא היו מוכרין אותו, הרי לקה באותו דבר עצמו שהיה אומר שהיו אוכלין אותו חי. ומה שאמר [רש"י] אחר זה 'ולא אכלוהו חי', אין זה מענין ליקויו שלקה בו, אלא ענין בפני עצמו הוא, שהכתוב מעיד עליהם שלא היו אוכלין אבר מן החי כמו שאמר יוסף לאביו. ע"כ. ועיין שם שהביא הוכחה לדבריו מהמדרש. וקיצור היוצא מדבריו הוא, שאכן לקה יוסף על ידי שחיטת השעיר, אף ששחטוהו אחרי מכירתו, שלולא שהיו יכולים לשחוט את השעיר, ולשלוח לייעקב את הכתונת כשהיא טבולה בדמו, לא היו מוכרים אותו [ולפי דבריו צריך לומר, שמיד בשעת המכירה התכוונו השבטים לשחוט את השעיר. ועיי"ש ברא"ם בסוף דבריו שפירש בדרך אחרת]. **וביפה תואר השלם** (ד"ה אפילו) תירץ (על פי הירושלמי פאה פ"א ה"א)], שעל ידי מכירתו הוכיח הקב"ה, שאפילו בשעת קלקלתם לא פרצו גדר באיסור אבר מן החי, אף על פי שהרעו במכירת יוסף, ומכל שכן שבזמן כשרות לא נכשלו בכך, ונמצא שעל ידי זה לקה, מאחר שהקב"ה גלגל ענין מכירתו כדי להוכיח את זה. **ובשם משמואל** (תרע"ט ד"ה במד"ר פלס) תירץ הקושיא, ששחיטת השעיר היתה לרעה ליוסף, לפי שאם לא כן היה

מַאֲמָרָם זַ״ל שֶׁל מִצְרַיִם אָחֵז בְּיַד יָמִין שְׂעִיר עִזִּים, מַקְטֵרֶג עַל מְכִירַת יוֹסֵף

וְעוֹד צָרִיךְ עִיּוּן, בְּמַה שֶׁכָּתַב בַּעַל זֶרַע בֶּרֶךְ (פרשת שמות סדר ראשון ד״ה הטעם הא׳) **בְּשֵׁם רַבּוֹ מוֹהַרַ״ן זַ״ל** (מגלה עמוקות אופן קצג), **דְּיַשַּׁר גָּדוֹל יֵשׁ בָּרָקִיעַ אָמוֹן מְנוֹא, וְהוּא שַׂר שֶׁל מִצְרַיִם, וְאָחַז בְּיַד יָמִין שְׂעִיר עִזִּים, שֶׁהָיָה מְקַטְרֵג בָּהּ עַל מְכִירַת יוֹסֵף שֶׁשָּׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים, עכ״ל. דְּקָשֶׁה, מַה לּוֹ לִקַּח בְּיָדוֹ דַּוְקָא שְׂעִיר עִזִּים.**

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

עִזִּים בפניו, ולא המתינו מלשחטו עד שהוצרכו לדמו לאחר שמכרוהו[ט].

קושיא למה השעיר עזים הוא קטרוג על מכירת יוסף

וְעוֹד צָרִיךְ עִיּוּן - יש לתמוה בענין השעיר עזים, **בְּמַה שֶׁכָּתַב בַּעַל זֶרַע בֶּרֶךְ** (פרשת שמות, סדר ראשון ד״ה הטעם הא׳) **בְּשֵׁם רַבּוֹ מוֹהַרַ״ן** - מורינו הרב רבי נתן שפירא זַ״ל בספרו מגלה עמוקות (אופן קצג)׳, **דְּיַשַּׁר גָּדוֹל של טומאה יֵשׁ בָּרָקִיעַ** - בשמים, ושמו **אָמוֹן מְנוֹא, וְהוּא שַׂר שֶׁל מִצְרַיִם, וְאָחַז בְּיַד יָמִין שְׂעִיר עִזִּים, שֶׁהָיָה מְקַטְרֵג** - מלמד חובה על ישראל **בָּהּ** - על ידה, **עַל מְכִירַת יוֹסֵף שֶׁבעת** המכירה **שָׁחֲטוּ** השבטים **שְׂעִיר עִזִּים, עכ״ל. דְּקָשֶׁה** - יש להקשות על דבריו, **מַה לּוֹ לשר** של מצרים, **לְקַח בְּיָדוֹ דַּוְקָא שְׂעִיר עִזִּים,** כדי לקטרג בזה על מכירת יוסף, הרי שחיטת השעיר לא היתה עיקר המכירה, ובאה רק להשקיט דעתו של יעקב.

ציונים ומקורות

יעקב אבינו דורש וחוקר אחריו, ובחכמתו הגדולה היה נתודע היכן הוא, והיה פודה אותו בכל ממון שבעולם. אבל כיון שנשחט השעיר, ועל ידי כן חשב יעקב ש׳חיה רעה אכלתהו׳, חדל מלחפש אחריו. ועיין שם שביאר שגם מה ש׳לא אכלוהו חי׳, היה חלק מהעונש של יוסף [ודלא כמזרחי הנ״ל], לפי שאחר שנתקיימה בו מצות שחיטה, היה בדם זה גם ענין רוחני, ולכן טעה יעקב וחשב שזהו דמו של יוסף. אך אם היו מוציאים את דם השעיר שלא על ידי שחיטה, היה יעקב מבחין שאין קדושה בדם זה ושאין זה דמו של יוסף, והיה מחפש אחריו עד המצאו, עכת״ד.

ט. פירוש, שלכאורה לא היתה להם סיבה לשחוט בפניו. ולהלן יבאר רבנו שאכן נתכוונו לרמוז לו בכך על הדיבה שדיבר אל אביהם עליהם. **י.** זה לשון **הורע בְּרֶךְ**, מצאתי ענין נחמד וטוב להשכיל בספר מ״ו איש האלקים מוהר״ן ז״ל, דשר גדול יש ברקיע אמון מנוא, והוא שר גדול של מצרים, ואחז ביד ימין שעיר עזים שהיה מקטרג בה על מכירת יוסף ששחטו שעיר עזים, וביד שמאל איל לקטרג על עקדת יצחק שהעלו איל תמורתו, וכתיב (דברים כה, ד) ׳לא תחסום שור בדישו׳, דכבר נתנו לו את יצחק להקריבו, ובא משה רבינו ע״ה שהיה בעל הצאן והעביר את האיל מצד שמאל, בשחיטת שה של פסח, אבל שעיר עיזים של מכירת יוסף עדיין במקומה עומדת, ונפרע בחורבן הבית ביום שיזועו שומרי הבית, אז התעוותו אנשי חיל עם עשרה הרוגי מלכות שניתנו אז לסמא״ל, כמו שרמזו ז״ל (זבחים קטו, ב) ׳נורא אלוהים ממקדשך׳ (תהלים סח, לו), אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך, ע״כ. **ובמדבר קדמות** (להחיד״א, מערכת ק אות יג) כתב, שמקור הדברים הוא ממה שבספר **אלימה** (לרבינו מהר״ם קורדובירו זצ״ל) פירש בכוונת מאמר הזוהר (פרשת בא לג, א), וזה לשונו, הענין הוא כי יש שר אחד ברקיע ונקרא אמון מנא, והוא שר גדול של מצרים, ואחז ביד ימין דם של שעיר עזים שהיה מקטרג בה על מכירת יוסף ששחטו שעיר עזים בחינם, וביד שמאל דם של איל, לקטרג על עקדת יצחק שהעלו איל תמורתו, ובא משה רבינו ע״ה שהיה בעל הצאן, והעביר את האיל מצד שמאל בשחיטת שה של פסח, דעל ידי קרבן פסח שהקריב משה, גבר גבריאל על אמון מנא, והכה בידו השמאלית והשליך מידו דם של איל דיצחק, א״כ כל זמן שהיה בידו דם האיל, חשב בלבו להניח ולהמתין מלקטרג באיזה זמן שירצה שהוא בטוח בידו, ועתה ביציאת מצרים על ידי הקרבן פסח שתקנו דם איל, ובא גבריאל והשליך מידו הדם של איל, אז התחיל לזעוק זעקה גדולה ומרה על אברהם אבינו ע״ה שמעיקרא נגזר העקידה על שלא הזמין עניים לסעודה ביום הגמל את יצחק, וגם מיתת שרה עי״ז נגזרה, ולפיכך הי״ל דין על זה שלא יחליפנו באיל. ואז במקום אברהם, נתן הקדוש ברוך הוא את איוב ביד השטן, כי כבר נשבע הקדוש ברוך הוא שלא לנסות עוד את אברהם כלל. העולה כי ע״י הקרבן פסח העבירו את האיל מיד שמאלו, ושעיר עזים על מכירת יוסף עדיין הדם ביד ימינו עומדת, ונפרע בחורבן ביום שיזועו שומרי הבית אז התעותו אנשי החיל, והם עשרה הרוגי מלוכה, עכ״ל. [השם ׳אמון מנא׳, מובא בירמיה (מו, כה), ׳אָמַר ה׳ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פוֹקֵד אֶל

וְלִפְנֵי מַה שֶׁנִּכְתַּב לְקַמָּן (פרשת מקץ אות יז), עַל פָּסוּק (בראשית מד, ה) 'הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם', שֶׁיּוֹסֵף הָיָה מִתְנַאֶה עַל אֶחָיו, בְּאָמְרוֹ, כִּי אִלּוּלֵי הוּא, יִהְיוּ כֻּלָּם מְסוּרִים בְּיַד עֲשָׂו, כִּי יוֹסֵף הוּא שְׁטָנוֹ שֶׁל עֲשָׂו (ב"ר עג, ז), וְעֲשָׂו נִקְרָא 'שָׂעִיר', כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (ב"ר סה, טו) עַל הַפָּסוּק (ויקרא טז, כא) 'וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר', 'הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר' וְכוּ' (בראשית כז, יא). **לָכֵן** כְּשֶׁמְּכָרוּהוּ, מִיָּד שָׂחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים לְפָנָיו, לִרְמֹז לוֹ שֶׁבְּיָדָם יֵשׁ כֹּחַ לְהַנְצֵל מִיַּד הַשָּׂעִיר עַל יְדֵי מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, כִּי עַל יְדֵי הַשְׁחִיטָה שֶׁהִיא מִצְוָה, יִתְחַלֵּשׁ כֹּחַ הַשָּׂעִיר.

זֵרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

שחיטת השעיר,
רמז להחלשת כוחו של עשו על ידי השבטים

וְיֵשׁ לתרץ הטעם על ששחטו השעיר בפניו[א], 'לְפִי מַה שֶׁנִּכְתַּב' (פרשת מקץ אות יז) עַל הַפָּסוּק (בראשית מד, ה)[ב] 'הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם', שֶׁיּוֹסֵף[ג] הָיָה מִתְנַאֶה עַל אֶחָיו בְּאָמְרוֹ להם, כִּי אִלּוּלֵי - אם לא הוּא, יִהְיוּ כֻּלָּם מְסוּרִים בְּיַד עֲשָׂו - שיוכל לשלוט ולהתגבר עליהם, כִּי יוֹסֵף הוּא שְׁטָנוֹ - לוחמו ומנצחו שֶׁל עֲשָׂו, כמבואר במדרש (ב"ר עג, ז)[ד]. וְעֵשָׂו נִקְרָא 'שָׂעִיר', כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (ב"ר סה, טו)[ט], עַל הַפָּסוּק האמור בעבודת יום הכפורים (ויקרא טז, כא)[ז] 'וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר', שהפסוק נדרש, שביום הכיפורים נותן הקב"ה את כל עוונותיהם של ישראל על ראשו של עשו, שנקרא 'שעיר', כמו שנאמר (בראשית כז, יא)[ד] 'הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר' וְכוּ'. וְלָכֵן כְּשֶׁמְּכָרוּהוּ אחיו מפני ששנאוהו, מִיָּד שָׂחֲטוּ שָׂעִיר עִזִּים לְפָנָיו, לִרְמֹז לוֹ שֶׁבְּיָדָם יֵשׁ כֹּחַ לְהַנְצֵל מִיַּד הַשָּׂעִיר - הרומז לעשו, לשוחטו ולנצחו עַל יְדֵי מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, גם בלי כוחו של יוסף, כִּי עַל יְדֵי הַשְׁחִיטָה שֶׁהִיא מִצְוָה - שישחטוהו כדין כשירצו לאכלו[ח], יִתְחַלֵּשׁ כֹּחַ הַשָּׂעִיר - הרומז לעשו, וינצלו ממנו[ט].

ציונים ומקורות

אָמוֹן מִנֹּא וְעַל פַּרְעֹה וְעַל מִצְרַיִם וְעַל אֱלֹהֶיהָ וְעַל מַלְכָּהּ וְעַל פַּרְעֹה וְעַל הַבִּטָּחִים בּוֹ'. ושם פירש רש"י, ש'אמון' הוא לשון גדולה, ו'אמון מנוא', היינו השר של אלכסנדריא של מצרים. וראה עוד **בצרור המור** (פרשת וארא ד"ה תנו לכם) שכתב ז"ל, ומי היאור שנהפכו לדם, הוא סימן למפלת אלהי מצרים, שהוא התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו, **הוא אמון מנוא**, בן צרעה שר השדים המוזכר בדבריהם, והוא היה רב שלהם ובו היו עושין כל פעולותיהם].

יא. ובהמשך הדברים (ד"ה ובזה) יתורץ על פי דרך זה, גם ענין אחיזת השעיר לקטרג בו על ישראל.

יב. לשון הפסוק, 'הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם'. **יג.** שם כתוב קצת בענין אחר, שיוסף - כשהיה משנה למלך במצרים - טען על אחיו היאך מכרוהו, והרי הוא היה שטנו של עשו וכו', עיין שם. **יד.** לשון המדרש, 'ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף' (בראשית ל, כה), כיון שנולד יוסף, נולד שטנו של עשו, שנאמר (שם) 'ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי', דאמר רב פנחס בשם רבי שמואל בר נחמן, מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל וכו'. ובגמרא (ב"ב קכג, ב) אמרו, ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, שנאמר (עובדיה א, יח) 'והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש' וגו'. **טו.** לשון המדרש, רבי יצחק אמר וכו', 'ונשא השעיר עליו' (ויקרא טז, כב), זה עשו, שנאמר (בראשית כז, יא) 'הן עשו אחי איש שעיר', 'את כל עונותם' עונות תם, שנאמר (שם כה, כז) 'ויעקב איש תם'. **טז.** לשון הפסוק, 'וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת שְׁתֵּי ידו יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל חַטֹּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשִׁלַּח בְּיַד אִישׁ עִתִּי הַמִּדְבָּרָה', ע"כ. אך לפנינו במדרש, דרש כן על הפסוק הסמוך שם (פכ"ב) 'וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹתָם אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר'. **יז.** לשון הפסוק, 'וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל רִבְקָה אִמּוֹ הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק'. **יח.** היינו שלכך שחטוהו ולא הרגוהו, שנתכוונו לרמוז שעל ידי קיום המצוות - מצות שחיטה, היפך ממה שאמר יוסף עליהם שהם אוכלים

וּכְלַפֵּי מַה שֶּׁכָּתְבוּ הַמְפָרְשִׁים (מורה נבוכים ח"ג פמ"ח; ספר החינוך מצוה תנב), שֶׁטַּעַם אִסּוּר אֵבֶר מִן הַחַי הוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְהַוֶּה בָּנוּ מִדַּת אַכְזְרִיּוּת הַמְגֻנָּה, יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיּוֹסֵף סִפֵּר לְאָבִיו שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים אֵבֶר מִן הַחַי, שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא פֶּן יַחֲשֹׁב אָבִיו בְּלִבּוֹ, שֶׁהַטַּעַם שֶׁכָּל אֶחָיו שׂוֹנְאִים לְיוֹסֵף, יִהְיֶה מֵחֲמַת שֶׁרָאוּ בּוֹ אֵיזוֹ עֲבֵרָה שֶׁמִּצְוָה לִשְׂנֹאוֹתוֹ, כִּדְאָמְרִינַן בִּפְסָחִים (קיג, ב), וְשֶׁמָּא גַּם הוּא יִשְׂנָאֵהוּ כְּמוֹתָם. לָכֵן הֵבִיא דִּבָּתָם שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים אֵבֶר מִן הַחַי, לִרְמֹז לוֹ שֶׁזֶּה אֵינוֹ אֶלָּא מֵחֲמַת טֶבַע הָאַכְזְרִיּוּת הַנּוֹלָד בָּהֶם בַּאֲכִילַת אֵבֶר מִן הַחַי.

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

יוסף טען שאחיו אוכלים אבר מן החי ונעשו אכזרים ושונאים אותו

וּכְלַפֵּי[כ] - ועל פי מַה שֶּׁכָּתְבוּ הַמְפָרְשִׁים (מורה נבוכים ח"ג פמ"ח, ספר החינוך מצוה תנב)[כא], שֶׁטַּעַם אִסּוּר אכילת אֵבֶר מִן הַחַי - לאכול אבר שנחתך מבעל חי בעודנו חי, ככתוב (דברים יב, כג) 'וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר'[כב] הוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְהַוֶּה בָּנוּ מִדַּת הָאַכְזְרִיּוּת הַמְגֻנָּה, שאין אכזריות גדולה בעולם, ממי שיחתוך אבר או בשר מבעל חיים בעודנו חי לפניו ויאכלנו[כג], ולפי זה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיּוֹסֵף סִפֵּר לְאָבִיו שֶׁהָיוּ אחיו אוֹכְלִים אֵבֶר מִן הַחַי, מפני שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא, פֶּן יַחֲשֹׁב אָבִיו בְּלִבּוֹ, שֶׁהַטַּעַם שֶׁכָּל אֶחָיו שׂוֹנְאִים לְיוֹסֵף, יִהְיֶה מֵחֲמַת שֶׁרָאוּ בּוֹ שעשה אֵיזוֹ עֲבֵרָה, שֶׁמִּצְוָה לִשְׂנֹאוֹתוֹ עבור העבירה, כִּדְאָמְרִינַן בגמרא בִּפְסָחִים (קיג, ב)[כד], שהרואה חבירו שעבר עבירה, מצוה לשנאתו. וְעל כן שֶׁמָּא גַּם הוּא - יעקב יִשְׂנָאֵהוּ ליוסף כְּמוֹתָם עבור העבירה.

לָכֵן הֵבִיא יוסף אל יעקב, דִּבָּתָם הרע של השבטים, שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים אֵבֶר מִן הַחַי ומתנהגים במדות אכזריות, לִרְמֹז לוֹ שֶׁזֶּה - שינאתם אותו, אֵינוֹ אֶלָּא מֵחֲמַת טֶבַע הָאַכְזְרִיּוּת הַנּוֹלָד בָּהֶם בַּאֲכִילַת - על ידי אכילת אֵבֶר מִן הַחַי, לפי שהעושה מעשה אכזרי, גורם שיוולד בטבעו מדת האכזריות[כה], אך לא מחמת שראו בו איזה דבר עבירה, ועל כן אין ראוי שישנאהו יעקב כמותם.

ציונים ומקורות

אבר מן החי ואינם מקיימים את המצוות, ינצחו את עשו. ובמדרש שכל טוב (בראשית לז סימן לא) אמרו, 'וישחטו שעיר עזים', ואף על פי שצריכין לדם ולא לבשר, לא נהגו בו מנהג הפקר ושחטוהו, זה שדרשינן ב'ויבא יוסף את דבתם' (בראשית לז, ב). **יט.** יש להעיר, הרי במדרש (ב"ר עג, ז) מבואר שעשו יפול ביד בניה של רחל. ויש ליישב, שהשבטים לא סברו כמדרש זה. ועוד יש לומר, אף לדברי המדרש שדרשו שכך עתיד להיות, מכל מקום הם סברו שאינו יכול להתגאות עליהם, מחמת שגם בכוחם לנצח את עשו. **כ.** עתה בא רבינו ליישב, שתי קושיותיו בדברי רש"י, מה נלקה יוסף בשחיטת השעיר, ומדוע שחטוהו בפניו [מלבד מה שתירץ לעיל בסמוך הטעם ששחטוהו בפניו]. **כא.** לשון המורה נבוכים, ואמנם טעם אבר מן החי הוא היותו מקנה ומלמד אכזריות, ועוד שכן היו עושים אז מלכי הגוים, וגם לעבודה זרה היו עושים כן. ר"ל שהיו חותכין מן בהמה אבר ידוע ואוכלים אותו. ולשון החינוך, משרשי המצוה, כדי שלא נלמד נפשנו במדת האכזריות שהיא מדה מגונה ביותר, ובאמת שאין אכזריות בעולם גדול, ממי שיחתוך אבר או בשר מבעל חיים בעודנו חי לפניו, ויאכלנו. **כב.** שפירוש הפסוק הוא, לא תאכל ממנו בעוד שהנפש עם הבשר. **כג.** על פי לשון החינוך שם. **כד.** לשון הגמרא, אלא פשיטא שונא ישראל, ומי שריא למסניה [וכי מותר לשנאותו], והכתיב (וירא יט, יז) 'לא תשנא את אחיך בלבבך' וכו', אלא לאו כי האי גוונא דחזיא ביה איהו דבר ערוה, רב נחמן בר יצחק אמר, מצוה לשנאתו, שנאמר (משלי ח, יג) 'יִרְאַת ה' שְׂנֹאת רָע'. **כה.** בספר החינוך (מצוה טז, ומצוה ל) כתב, שהאדם נפעל כפי פעולותיו, עיין שם שביאר בזה טעם איסור שבירת עצם באכילת הקרבן פסח. וכן כתב באור החיים (דברים יג, יח) לגבי הריגת אנשי עיר הנדחת וזה לשונו, לפי שציוה על עיר הנדחת שיהרגו כל העיר לפי חרב ואפילו בהמתם, מעשה הזה יוליד

אָמְנָם עַתָּה בִּמְכִירָתוֹ רָצוּ לְהַרְאוֹת לוֹ, שֶׁאַדְרַבָּא הֵם מִתְנַהֲגִים בְּמִדַּת הָרַחֲמָנוּת, וְהוּא סִימָן שֶׁלֹּא אָכְלוּ אֵבֶר מִן הַחַי, שֶׁהֲרֵי הֵם שׁוֹחֲטִים אֶת הַשָּׂעִיר לְפִי שֶׁדָּמוֹ דּוֹמֶה לְדַם אָדָם (ב״ר פד, יט), וּבָזֶה יִהְיֶה סוֹבֵר יַעֲקֹב שֶׁחַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ׳ (בראשית לז, לג). דְּאִם אִיתָא שֶׁיּוֹסֵף הָיָה צַדִּיק, לֹא הָיָה לוֹ לְיַעֲקֹב לַעֲלוֹת בְּדַעְתּוֹ סְבָרָא זוֹ כְּלָל, שֶׁהֲרֵי קָיְמָא לָן (שבת קנא, ב), אֵין חַיָּה רָעָה שׁוֹלֶטֶת בָּאָדָם אֶלָּא אִם כֵּן נִדְמֶה לוֹ כִּבְהֵמָה. אֶלָּא וַדַּאי צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁלְּפִי

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

בשחיטת השעיר כשמכרוהו ולא הרגוהו, נתפרסם שיוסף דיבר לשון הרע

אָמְנָם עַתָּה בִּמְכִירָתוֹ, רָצוּ השבטים לְהַרְאוֹת לוֹ ליוסף, שֶׁאַדְרַבָּא, הֵם מִתְנַהֲגִים בְּמִדַּת הָרַחֲמָנוּת, ואינם שונאים אותו בחינם. **וְהִנֵּה זה הוּא סִימָן** והוכחה ליוסף **שֶׁלֹּא אָכְלוּ אֵבֶר מִן הַחַי**, וממילא לא נולדה בטבעם מדת האכזריות, כמו שדיבר עליהם, **שֶׁהֲרֵי הֵם שׁוֹחֲטִים אֶת הַשָּׂעִיר** בשביל לטבול בדמו את הכתונת של יוסף, **לְפִי שֶׁדָּמוֹ** של השעיר **דּוֹמֶה לְדַם הָאָדָם**, ככתוב במדרש (ב״ר פד, יט), **וּבָזֶה יִהְיֶה סוֹבֵר יַעֲקֹב** כשיראה את הכתונת של יוסף כשהיא טבולה בדם השעיר, ויחשוב שהיא טבולה בדמו של יוסף, **שֶׁחַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ׳** - טרפה את יוסף, ככתוב (בראשית לז, לג) ׳וַיַּכִּירֵהּ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף׳.

דְּאִם אִיתָא - אם אכן אמת הדבר **שֶׁיּוֹסֵף הָיָה צַדִּיק** - ולא דיבר לשון הרע, ולא עבר שום עבירה שיש לשנאותו משום כך, ואחיו שנאוהו בחינם מחמת מדת האכזריות שנולדה בהם מחמת אכילת אבר מן החי, וכדברי יוסף אל אביו, אם כן, **לֹא הָיָה לוֹ לְיַעֲקֹב לַעֲלוֹת בְּדַעְתּוֹ סְבָרָא זוֹ כְּלָל** שחיה רעה טרפה אותו[כ], **שֶׁהֲרֵי קָיְמָא לָן** - קבעו בגמרא (שבת קנא, ב)[כז], **שֶׁאֵין חַיָּה רָעָה שׁוֹלֶטֶת בָּאָדָם לטרפו, אֶלָּא אִם כֵּן נִדְמֶה לוֹ** האדם בעיני החיה כְּאילו הוא בְּהֵמָה, אבל כל זמן שהוא נדמה לו כאדם, אין החיה שולטת בו. והטעם, לפי שהאדם נברא בצלם דיוקן יוצרו, ככתוב (בראשית ט, ו) ׳כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם׳, וכל זמן שנמצא עליו דמות תבניתו יתברך, אימתו מוטלת על החיות והבהמות, וכשהאדם אינו עושה רצונו של מקום, מסתלק מעליו הצלם הזה, והוא נדמה בעיני החיה כבהמה, והיא מושלת בו[כח].

אֶלָּא וַדַּאי שממה שיעקב יהיה סבור שיוסף נטרף על ידי חיה רעה, **צָרִיךְ לוֹמַר,**

ציונים ומקורות

טבע האכזריות בלב האדם, כמו שספרו לנו הישמעאלים כת הרוצחים במאמר המלך, כי יש להם חשק גדול בשעה שהורגים אדם, ונכרתה מהם שורש הרחמים והיו לאכזר וכו׳. **כו.** היינו, שממעשה השבטים בשליחת הכתונת ליעקב, נראה שהיו בטוחים בכך שיעקב יאמר שחיה רעה אכלתהו, ובודאי היינו משום שהם היו סבורים שהוא רשע שחייב מיתה, ולכך יתכן שחיה תשלוט עליו, שאם לא כן, בודאי לא יאמין יעקב שכך אירע לו, שהרי אין חיה שולטת במי שהוא צדיק, וממילא ממעשיהם עתה בשחיטת השעיר, הבין יוסף שהם סוברים שהוא חייב מיתה, ושינאתם עליו אינו בסתם, אלא מן הדין, וא״כ ממה שהם לא הרגוהו אלא מכרוהו, יתוודע רחמנותם וכו׳, וכדלהלן בהמשך דברי רבנו. **כז.** לשון הגמרא, דאמר רמי בר אבא, אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה, שנאמר (תהלים מט, יג) ׳אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו׳. **כח.** על פי **תורת חיים** (סנהדרין לח, ב ד״ה אין), עיין שם שהאריך, וסיים שם ז״ל, ׳שכל מי שאינו עושה רצונו של מקום, הצלם ההוא נסתלק ממנו, ואין לו דמות אדם אלא דמות בהמה, ולכך החיה שולטת עליו׳.

מַעֲשָׂיו הָיָה חַיָּב מִיתָה, שֶׁהַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע רָאוּי לְהַשְׁלִיכוֹ לַכְּלָבִים (פסחים קיח, א), וּמִן הַדִּין הָיוּ יְכוֹלִים הֵם לְהָרְגוֹ, וּמַה שֶּׁמְּכָרוּהוּ לֹא הָיָה אֶלָּא מִמִּדַּת רַחְמָנוּת. וְיוֹסֵף נִלְקָה, שֶׁנִּתְפַּרְסֵם בְּמַעֲשֶׂה זֶה שֶׁהוּא חָטָא וְסִפֵּר לָשׁוֹן הָרַע עֲלֵיהֶם.

וּבָזֶה יְתֹרַץ, לָמָּה אוֹתוֹ הַשַּׂר הָיָה לוֹקֵחַ בְּיָדוֹ דַּוְקָא שָׂעִיר לְקַטְרֵג וְכוּ׳, מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׁבָטִים שָׁחֲטוּ הַשָּׂעִיר

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

שֶׁלְּפִי מַעֲשָׂיו של יוסף שלא היה צדיק ודיבר לשון הרע על אחיו, **הָיָה** יוסף **חַיָּב מִיתָה**[כט], משום **שֶׁהַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, רָאוּי לְהַשְׁלִיכוֹ לַכְּלָבִים** - שיהרגוהו ויאכלוהו, כמו שאמרו בגמרא (פסחים קיח, א)[ל], ולכן נסתלק מעליו הצלם אלוקים ושלטה בו חיה רעה[לא]. **וּמִן הַדִּין הָיוּ יְכוֹלִים הֵם** - השבטים עצמם **לְהָרְגוֹ, וּמַה שֶּׁמְּכָרוּהוּ** לישמעאלים ולא הרגוהו, **לֹא הָיָה אֶלָּא מִמִּדַּת רַחֲמָנוּת**, נמצא שהם לא היו אכזרים כפי שהיה יוסף סבור[לב]. **וְיוֹסֵף נִלְקָה** - נענש בשחיטת השעיר עזים, **שֶׁנִּתְפַּרְסֵם בְּמַעֲשֶׂה זֶה**, היינו על ידי שחיטתם את השעיר ודברי יעקב שאכן אמר ׳חיה רעה׳ וגו׳, שהאמין שאינו צדיק, וקיבל את דבריהם שחיה אכלה אותו, בכך נודע **שֶׁהוּא חָטָא וְסִפֵּר לָשׁוֹן הָרַע עֲלֵיהֶם**, שאמר עליהם שהם נעשו אכזרים על ידי שאכלו אבר מן החי, והרי הוברר הדבר שאינם אכזריים, ובכך היה בזיון ליוסף[לג].

שר הטומאה הראה עם השעיר
שהשבטים ויתרו על כוחו של יוסף

וּבָזֶה[לד] **יְתֹרַץ, לָמָּה אוֹתוֹ הַשַּׂר** אמון מנוא, **הָיָה לוֹקֵחַ בְּיָדוֹ דַּוְקָא שָׂעִיר לְקַטְרֵג וְכוּ׳** על מכירת יוסף, אף שלכאורה לא היתה שחיטתו מעיקר המכירה. **מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׁבָטִים שָׁחֲטוּ הַשָּׂעִיר** כמצוותו, כדי **לִרְמֹז** בכך **שֶׁיֵּשׁ**

ציונים ומקורות

כט. שמי שחייב מיתה, מסתלק מעליו הצלם אלוקים, כמו שכתב רש״י (שבת שם ד״ה כדרמי). **ל.** לשון הגמרא, ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה, כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע, וכל המעיד עדות שקר בחבירו, ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר (שמות כב, ל) ׳לכלב תשלכון אותו׳, וכתיב בתריה (שם כג, א) ׳לא תשא שמע שוא׳, וקרי ביה ׳לא תשיא׳. **לא.** ראה **מאירי** (מכות כג, א ד״ה כל המספר) שביאר, שהמספר לשון הרע וכו׳ וכל כיוצא בזה ׳אינו בצורת האדם העצמית, ואינו ראוי להקרא אדם אחר המות, נמשל כבהמות נדמה׳, ע״כ. ומבואר בדבריו כדברי רבינו, שהמספר לשון הרע, מסתלק מעליו הצלם אלקים [אלא שלפירוש המאירי, ראוי להשליכו לכלבים היינו אחר מיתתו, ואילו מדברי רבינו מבואר שדברי הגמרא הם אפילו בחייו]. **לב.** בדברי רבינו מבואר, שבא ליישב שייכות שחיטת השעיר עזים עם העונש ליוסף, שעיקר ההוכחה שאינם אכזריים הוא ממה שמכרוהו ולא הרגוהו אף שהוא חייב מיתה מפני שדיבר לשון הרע, ומה שאמרו חז״ל שבמה ששחטו שעיר עזים היה תשובה כנגד טענת יוסף [ולכאורה קשה, בשחיטת שעיר עזים פעם אחת, מה ראיה יש שהם נמנעים בכל אכילתם מאכילת אבר מן החי], היינו שבכך ששחטו את השעיר בשביל דמו, והיו בטוחים שיעקב יאמין שמת על ידי חיה רעה, הרי זה סימן שהם סוברים בבירור שמחמת חטאו הוא דומה לבהמה ואין בו צלם אלקים, והיינו שהוא חייב מיתה לשיטתם, ומכח זה הוכיחו לו את מדת רחמנותם היפך מה שהוא טען עליהם, כי הרי עתה מותר להם להורגו, ומכל מקום הם אינם הורגים אותו אלא מוכרים אותו, וגם היה במעשה שחיטת השעיר עונש ליוסף, וכדלהלן בהמשך דברי רבנו. **לג.** ולכאורה עדיין לא מבורר לפי דברי רבינו, מהו ביאור סוף דברי רש״י שכתב ׳על אבר מן החי וישחטו שעיר עיזים, **ולא אכלוהו חי׳**, שהרי עיקר ההוכחה שיוסף חטא, הוא ממה שסבר יעקב על ידי דם השעיר שנשחט, שיוסף נטרף על ידי חיה, ובזה נתפרסם שיוסף חטא, ומה הוסיף לזה מה שלא אכלוהו חי. ויתכן לומר שכוונתו לומר שנענש בזה מדה כנגד מדה, שבאותו הדבר שחשד אותם, שיש בהם מדת אכזריות, שאוכלים אבר מן החי, במעשה זה עצמו שהם שחטו ולא אכלו חי, נתגלה קלונו ונתפרסם הדבר שהוא חטא. [ולפי תחילת דבריו שביאר שנתכוונו בשחיטתם לרמוז שיש בידם מצות שחיטה, מובן מאד מה שדקדק רש״י וכתב ששחטוהו כמצוותו ולא אכלוהו חי, ולכך יש להם זכות מצות שחיטה, ואינם זקוקים לכוחו וזכותו]. **לד.** כוונת רבינו לסיים על פי תירוצו הראשון בטעם ששחטו לפניו את השעיר, מפני שרצו

לִרְמוֹז שֶׁיֵּשׁ בְּיָדָם מִצְווֹת לְהִנָּצֵל מֵעֵשָׂו. וּלְאַחַר מִיתָתָם, שֶׁלֹּא הָיָה בְּיִשְׂרָאֵל כָּל כָּךְ זְכוּת, אָז לָקַח בְּיָדוֹ הַשָּׁעִיר וְכוּ'.

וַעֲדַיִן יֵשׁ לְדַקְדֵּק עַל מַה שֶּׁכָּתַב (רש"י בראשית לז, ב), שֶׁעַל הַהַבָּאָה שֶׁחֲשׁוּדִים עַל הָעֲרָיוֹת, 'וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

בְּיָדָם מִצְווֹת לְהִנָּצֵל מֵעֵשָׂו, ואינם צריכים להגיע לכוחו של יוסף.

וּלְאַחַר מִיתָתָם של השבטים, שֶׁכבר לֹא הָיָה בְּיִשְׂרָאֵל כָּל כָּךְ זְכוּת - שהואיל ומתו לא היו מגינים על ישראל בצדקותם ובמצוות שהיו מקיימים, אָז לָקַח בְּיָדוֹ הַשָּׁעִיר וְכוּ', כדי לקטרג על ישראל ולהזכיר את מה שהראו בשחיטתו, שרק בכח המצוות שהם מקיימים יוכלו לגבור על כוחו של עשו, והואיל שנתבטלה זכות השבטים, ועתה ישראל אין מקיימים המצוות, אפשר לנצחם[לה].

ומבואר לפי ביאורו של רבינו, שיוסף נענש על ידי שחיטת השעיר, שבזה נתפרסם שחטא במה שדיבר עליהם לשון הרע, על ידי שיעקב האמין ואמר שחיה רעה אכלתהו, ואם כן, הרי זה סימן שאינו צדיק. ושחטו את השעיר לפניו דווקא, בכדי להראות לו שהם רחמנים בכך שלא הרגוהו אף שהם סבורים שהוא חייב מיתה מן הדין[לו].

דקדוק שהתגרות אשת פוטיפר ביוסף גרמה שזכה למלוכה

וַעֲדַיִן יֵשׁ לְדַקְדֵּק עַל מַה שֶּׁכָּתַב רש"י (בראשית לז, ב), שֶׁעַל הַהַבָּאָה שדיבר יוסף על אחיו שֶׁחֲשׁוּדִים עַל הָעֲרָיוֹת, לקה שאשת פוטיפר התגרתה ביוסף להכשילו באיסור אשת איש, ככתוב 'וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ' וְכוּ' (בראשית לט, ז)[לז].

ציונים ומקורות

לרמוז לו שאינם צריכים לכוחו כדי לנצח את עשו. ובאמת מקום דברי רבינו אלו הוא לעיל [קודם ביאורו על ענין האכזריות שבאכילת אבר מן החי], אלא מאחר שכתב תירוץ אחד בביאור הענין ששחטו את השעיר לפניו, הוסיף לבאר עוד תירוץ ובכך יישב גם את קושייתו הראשונה, וכדרכו בכל מקום לתרץ על ראשון ראשון, ואז שב ליישב את הקושיה הג' בדברי **המגלה עמוקות**. [ויתכן לפרש שכל דברי רבינו הם המשך אחד, שעוסק ליישב דקדוק לשון רש"י, וממילא מובן בפשיטות המשך וחיבור דבריו שסמך לתרץ שתי קושיותיו הראשונות, ובכך יתיישבו על נכון דקדוק כל דברי רש"י, ולאחר מכן תירץ קושייתו השלישית בענין הקטרוג].

לה. ויש להוסיף עוד, שאחז השעיר להזכיר מה שהוכיחו במעשיהם שאינם רוצים להשתמש בגבורתו של יוסף להיות שטנו של עשו, וכיון שאינם חפצים בכוחו של יוסף, ח"ו ניתן הכח לנצחם. ויש לבאר על פי פשטות לשון מוהר"ן שהביא רבינו שהקטרוג הוא על עוון 'מכירת יוסף', שכיון שמחשבתם זו שאינם זקוקים לכוחו והוא מתנשא עליהם שלא כדין, היא גרמה להם לשנוא אותו ולמכרו, כיון שלדעתם אין להם צורך בו, וממילא במעשה שחיטת שעיר זה מתעורר ביותר החטא של המכירה. [ורבנו רק הרחיב לבאר מדוע בכדי לעורר חטא מכירת יוסף אוחז המקטרג את השעיר, שלכאורה זה דבר צדדי, על כך ביאר רבנו שכל ענין שחיטת השעיר היה לרמוז כנגד הנצחון שלהם על עשו, ומשום כן כשבא לקטרג על עון מכירת יוסף תופס את השעיר כדי לכלול גם ענין זה שרמזו השבטים בעת השחיטה].

לו. וכך מתורצים כל הקושיות [כפי הסדר שכתבם רבנו]: **א.** הקושיא השניה מדוע שחטו השעיר בפניו, מתורצת, שהם שחטו את השעיר לפניו דווקא, להראות לו שגם בלעדיו יתגברו על כוחו של עשו בכח מצות שחיטה. ועוד, בכדי להראות לו שהם עתידים לטבול בדמו את כתונתו על דעת שיעקב בוודאי יאמר שחיה רעה אכלתהו, והרי זה סימן שאינו צדיק, ואם כן מוכח שהם רחמנים בכך שלא הרגו אותו אף שהם סבורים שהוא חייב מיתה מן הדין. **ב.** הקושיא הראשונה מה נלקה בשחיטת השעיר, מיושבת, שיוסף נענש על ידי שחיטת השעיר, שבזה נתפרסם שחטא במה שדיבר עליהם לשון הרע, שהרי אינם אכזריים כפי שמוכח ממה שלא הרגוהו. **ג.** השר של מצרים מקטרג עליהם דוקא על ידי השעיר, לפי שבזה הראו שרק על ידי המצוות מנצחים את עשו, וגם שהראו שאינם חפצים בכוחו של יוסף לנצח את עשו, ומחשבתם זו גרמה להם למוכרו. [ויש לעיין בעיקר פירושינו בדברי רבינו, שכתב ליישב קושיותיו בשני דרכים, ואין שייכות בין שני העניינים, מה שכתב אודות קיום מצות השחיטה להנצל מעשו, ומה שכתב בענין האכזריות שדיבר

אֲדֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ' וְכוּ' (בראשית לט, ז). וַהֲלֹא אַדְרַבָּא, זֶה הָיָה שֶׁצָּרִיךְ לוֹ, שֶׁזָּכָה לִמְלוּכָה בִּשְׁבִיל זֶה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (ב"ר צ, ג), פֶּה שֶׁלֹּא נָשַׁק בַּעֲבֵרָה וְכוּ'.

וְיֵשׁ לוֹמַר, מִכָּל מָקוֹם מִידֵי הִרְהוּר לֹא יָצָא, כִּדְאָמְרִינַן בְּסוֹטָה (לו, ב; ועיין תנחומא וישב סימן ט), מְלַמֵּד שֶׁעָלוּ שְׁנֵיהֶם לַמִּטָּה עֲרֻמִּים וְכוּ'.

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

וקשה, וַהֲלֹא אַדְרַבָּא, זֶה - המעשה עם אשת פוטיפר שיוסף עמד בניסיון ולא נכשל בה, הָיָה שֶׁצָּרִיךְ לוֹ ליוסף, שֶׁזָּכָה לִמְלוּכָה - להיות משנה למלך במצרים בִּשְׁבִיל - בשכר זֶה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (ב"ר צ, ג)[לח], שהפֶּה של יוסף הצדיק, שֶׁלֹּא נָשַׁק בַּעֲבֵרָה וְכוּ' עם אשת פוטיפר, נתקיים בו הפסוק (בראשית מא, מ) 'וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק כָּל עַמִּי', כלומר, כל צרכי עמי - עם מצרים, יהיו נעשים על פיך ובפקודתך, לפי שאתה תהיה המשנה למלך. הרי שעל ידי הנסיון עם אשת פוטיפר שעמד בו יוסף, זכה למלכות. ואם כן קשה, שהיאך אמרו שהנסיון עם אשת פוטיפר, היה עונש על הלשון הרע שדיבר על אחיו, הלא רק הרויח מכך.

העונשים השונים שבאו על יוסף מהתגרות אשת פוטיפר

וְיֵשׁ לוֹמַר, שמִכָּל מָקוֹם מִידֵי הִרְהוּר עבירה לֹא יָצָא יוסף[לט], אלא נכשל בהרהור עבירה בשעת הנסיון, כִּדְאָמְרִינַן בְּגמרא סוֹטָה (לו, ב, ועיין תנחומא וישב סימן ט)[מ], שהפסוק (בראשית לט, יב) 'וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי', מְלַמֵּד שֶׁעָלוּ שְׁנֵיהֶם לַמִּטָּה עֲרֻמִּים וְכוּ'[מא], הרי שמתחילה בא יוסף לידי הרהור עבירה, אלא שאחר כך עמד בנסיון וניצל מהעבירה עצמה. ומה שהזדמן לו זה המעשה שממנו בא להרהור עבירה, היה עונש על מה שהוציא דיבה על אחיו, באמרו שהם חשודים על הערית[מב].

ציונים ומקורות

עליהם יוסף. ולכאורה ממה שלא נקט רבינו בלשונו כך, ולא הדגיש בדבריו שהמה תירוצים מחולקים, משמע קצת שהכל המשך אחד, וצריך תלמוד].

לז. לשון הפסוק, 'וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ אֶל יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שִׁכְבָה עִמִּי'.

לח. לשון המדרש, 'ויאמר פרעה אל יוסף', 'ויסר פרעה' וגו' (בראשית מא, מ- מג), אמר רבן שמעון בן גמליאל, יוסף משלו נתנו לו, פיו שלא נשק בעבירה, 'ועל פיך ישק כל עמי'. גופו שלא נגע בעבירה, 'וילבש אותו בגדי שש'. צוארו שלא הרכין לעבירה, 'וישם רביד הזהב על צוארו'. ידיו שלא משמשו בעבירה, 'ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף'. רגליו שלא פסעו בעבירה, ייתון וירכבו על קרוכין. 'וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו', מחשבה שלא חשבה בעבירה, תבא ותקרא חכמה, 'ויקראו לפניו אברך' אב בחכמה ורך בשנים.

לט. מליצת לשון על פי לשון הגמרא (שבת סד, א), אם מידי עבירה יצאנו, מידי הרהור לא יצאנו.

מ. הלשון שמביא רבינו הוא בעין יעקב. ובגמרא שם איתא, יוסף מאי היא, דכתיב (בראשית לט, יא) 'ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו', אמר רבי יוחנן, מלמד ששניהם לדבר עבירה נתכוונו. 'ויבא הביתה לעשות מלאכתו' (שם), רב ושמואל, חד אמר, לעשות מלאכתו ממש. וחד אמר, לעשות צרכיו [תשמיש] נכנס, ע"כ. ובמדרש תנחומא (וישב סימן ט) איתא, 'ותתפשהו בבגדו' (שם לט, יב), ועלה עמה למטה, ובקש עצמו ולא מצא, שראה דמות דיוקנו של אביו והפיל עצמו בקרקע, ונעץ עשר אצבעותיו בקרקע, למה 'מידי אביר יעקב' (שם מט, כד).

מא. והלימוד הוא, שאם היה יוסף לבוש בלבושו, מה הועילה תפישת בגדו לומר 'שכבה עמי', והרי היה יכול להשמט ממנה על ידי שיפשיט את מלבושו ויצא. אלא בעל כרחך צריך לומר, שהיה בלי מלבושו, ונתכוין ח"ו לדבר עבירה, ואחר כך התחרט יוסף ורצה ללבוש את בגדו ולצאת, ואז תפשה היא את בגדו ולא הניחתו ללבשו. על פי **פירוש הרי"ף** על העין יעקב (ד"ה מלמד).

מב. מבואר בספרי **המקובלים** [**ספר יצירה** (פ"א מ"ב, פ"ו מ"ח), **שערי אורה** (הספירה הב'), **עץ חיים** (של"ט פי"ד), **טעמי המצוות** (פרשת לך לך ד"ה גם זה)] שברית הלשון וברית המעור הם מכוונים זה מול זה. ויש לומר, שלכך מחמת הדיבה שהוציא, שפגם בברית הלשון, נזדמן לו להיכשל בהרהור עבירה ענין ברית המעור. וראה בזה בספר **בת עין** (פרשת וישב ד"ה והנה לפני).

וְעוֹד, שֶׁהָיָה לוֹ בֹּשֶׁת מֵהַלַּעַז שֶׁהָיוּ הָעוֹלָם סוֹבְרִים שֶׁהוּא רָצָה לִשְׁכַּב עִמָּהּ, וְהִיא לֹא רָצְתָה.

וְעוֹד, שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה יָשַׁב כַּמָּה שָׁנִים בְּבֵית הָאֲסוּרִים (בראשית לט, כ).

וְעוֹד, דְּאָמְרִינַן בְּפֶרֶק ז׳ דְּסוֹטָה (לו, ב), רָאוּי הָיָה יוֹסֵף לָצֵאת מִמֶּנּוּ י״ב שְׁבָטִים, כְּשֵׁם שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב אָבִיו, אֶלָּא שֶׁיָּצָא לוֹ זַרְעוֹ מִבֵּין צִפָּרְנֵי יָדָיו, כְּדִכְתִיב (בראשית מט, כד) ׳וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו׳ וְכוּ׳.

ט

מִדְרָשׁ רַבָּה (ב״ר פד, יז) עַל הַפָּסוּק לֶחֶם׳, רַבִּי אַחָוָה בַּר זְעֵירָא אָמַר, עֲבָרָתָן שֶׁל שְׁבָטִים זְכוּרָה הִוא לְעוֹלָם, תִּקְוָה הִיא לְעוֹלָם (בראשית לז, כה) ׳וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל

מַאֲמָרָם ז״ל עֲבָרָתָן שֶׁל שְׁבָטִים זְכוּרָה הִיא לְעוֹלָם תִּקְוָה הִיא לְעוֹלָם

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

וְעוֹד נענש במעשה של אשת פוטיפר, שֶׁהרי הָיָה לוֹ בֹּשֶׁת מֵהַלַּעַז שהוציאה עליו אשת פוטיפר, שֶׁהָיוּ הָעוֹלָם סוֹבְרִים שהמעשה היה להיפך, שֶׁהוּא רָצָה לְשָׁכַב עִמָּהּ ולעבור עבירה בכך, וְהִיא לֹא רָצְתָה, וכמו שאמרה אשת פוטיפר לאנשי ביתה ׳רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עִבְרִי לְצַחֵק בָּנוּ בָּא אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי וָאֶקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל׳ (שם לט, יד).

וְעוֹד נענש, שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה המעשה עם אשת פוטיפר, יָשַׁב כַּמָּה שָׁנִים בְּבֵית הָאֲסוּרִים, ככתוב (שם לט, כ) ׳וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל בֵּית הַסֹּהַר׳ וגו׳.

וְעוֹד נענש, שבשביל מעשה זה לא הוליד י״ב שבטים, כשם שנולדו ליעקב אביו, וכִדְאָמְרִינַן בגמרא בְּפֶרֶק ז׳ דְּסוֹטָה (לו, ב)[מג], רָאוּי הָיָה יוֹסֵף לָצֵאת מִמֶּנּוּ י״ב שְׁבָטִים [-ראשי משפחות] כְּשֵׁם שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב אָבִיו[מד], אֶלָּא שֶׁיָּצָא לוֹ זַרְעוֹ מִבֵּין צִפָּרְנֵי יָדָיו, כְּדִכְתִיב (בראשית מט, כד)[מה] ׳וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו׳ וְכוּ׳. ולכן, אף שלבסוף יצא ליוסף מלוכה מהמעשה של אשת פוטיפר, מכל מקום היה במעשה זה גם עונש, לפי שבא על ידי כן לארבע רעות. א. הרהור עבירה. ב. יציאת לעז עליו. ג. ישיבה בבית האסורים. ד. מניעת הולדת י״ב שבטים.

ט

מבירת יוסף גרמה לגלות השכינה, אך נותנת תקוה לסוף הגלות

דקדוק בדברי המדרש שהמכירה היא עבירה, וגם תקוה לעולם

אמרו בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (ב״ר פד, יז)[א] עַל הַפָּסוּק (בראשית לז, כה)[ב] ׳וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם׳, רַבִּי אַחָוָה בַּר זְעֵירָא אָמַר, עֲבָרָתָן שֶׁל שְׁבָטִים זְכוּרָה הִוא

ציונים ומקורות

מג. לשון הגמרא, ׳ותשב באיתן קשתו׳, אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר, ששבה קשתו לאיתנו, ׳ויפוזו זרועי ידיו׳ נעץ ידיו בקרקע ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו וכו׳, תניא, היה ראוי יוסף לצאת ממנו י״ב שבטים, כדרך שיצאו מיעקב אביו, שנאמר (שם לז, ב) ׳אלה תולדות יעקב יוסף׳, אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו. **מד.** שהיה דומה לאביו. ראה **חידושי אגדות למהר״ל** (סוטה שם) שהאריך לבאר ענין דביקות יוסף ביעקב.

מה. לשון הפסוק, ׳וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל׳. **א.** לשון המדרש, ׳וישבו לאכל לחם׳, אמר רבי אחוה בר זעירא, עבירתן של שבטים, זכורה היא לעולם, תקוה היא לעולם, ׳וישבו לאכול לחם׳, מאכיל לחם לכל באי העולם. **ב.** לשון הפסוק, ׳וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה׳.

הִיא לָעוֹלָם, עכ"ל. צָרִיךְ עִיּוּן, שֶׁלִּכְאוֹרָה הֵם תַּרְתֵּי דְּסָתְרָן אַהֲדָדֵי.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכָּתַב הַשִּׂפְתֵי כֹהֵן (פרשת וישב ד"ה מצאתי) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, שָׁמַעְתִּי, שֶׁמְּכִירַת יוֹסֵף הוֹעִילָה לַגָּלֻיּוֹת, שֶׁאִלְמָלֵא כֵן, הָיָה שׁוֹפֵךְ חֲמָתוֹ בְּבַיִת רִאשׁוֹן אוֹ בְּבַיִת שֵׁנִי עַל יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ חַס וְשָׁלוֹם כָּלִים. אֲבָל כְּשֶׁגָּלָה יוֹסֵף וְגָלְתָה הַשְּׁכִינָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לט, א), 'וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה', גִּימַטְרִיָּא 'שְׁכִינָה' הֻרְגְּלָה הַשְּׁכִינָה לִגְלוֹת, וּכְשֶׁחָטְאוּ בְּבַיִת רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, כִּלָּה חֲמָתוֹ בַּגָּלוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו טו, א) 'שַׁלַּח מֵעַל פָּנַי' וְכוּ', כֵּן שָׁמַעְתִּי, עכ"ל.

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

לְעוֹלָם ועד[ג], תִּקְוָה[ד] הִיא לָעוֹלָם, עכ"ל.

צָרִיךְ עִיּוּן בדברי המדרש, שֶׁלִּכְאוֹרָה הֵם תַּרְתֵּי דְּסָתְרָן אַהֲדָדֵי - שני דברים שסותרים האחד את השני, שבתחילה אמר, שעבירת המכירה תיזכר לעולם, ונמצא שיצא ענין רע מהמכירה, ובסוף דבריו אמר, שהעבירה היא תקוה לעולם, הרי שיצא ממנה דבר טוב.

כיון שהשכינה ירדה למצרים,
הורגלה לילך עם ישראל בשאר גלויות

וְיֵשׁ לוֹמַר, לפי מה שֶׁכָּתַב הַשִּׂפְתֵי כֹהֵן (פרשת וישב ד"ה מצאתי) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, שָׁמַעְתִּי, שֶׁמְּכִירַת יוֹסֵף הוֹעִילָה לַגָּלֻיּוֹת השונות שאליהן ילכו ישראל, ובזה יתכפרו עוונותיהם ולא יִכְלוּ לגמרי ח"ו, שֶׁאִלְמָלֵא - שאם לא כֵן, הָיָה הקב"ה שׁוֹפֵךְ כל חֲמָתוֹ - כעסו על ישראל בִּזמן חורבן בַּיִת המקדש הרִאשׁוֹן, אוֹ בִּזמן חורבן הבַּיִת המקדש השֵׁנִי, עַל יִשְׂרָאֵל עצמם, כדי להענישם על עוונותיהם, וְהָיוּ ישראל חַס וְשָׁלוֹם כָּלִים - נכרתים מן העולם כי לא היה מוליכם לגלות[ה].

אֲבָל כְּשֶׁגָּלָה יוֹסֵף מארץ ישראל למצרים, וְגָלְתָה הַשְּׁכִינָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל[ו] עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לט, א)[ז] 'וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה', ותיבת 'מִצְרָיְמָה' היא גִּימַטְרִיָּא 'שְׁכִינָה' [385], לרמז שהשכינה גלתה עם יוסף למצרים, ועל ידי כן הֻרְגְּלָה - התרגלה הַשְּׁכִינָה לִגְלוֹת, וְלכן כְּשֶׁחָטְאוּ ישראל בְּבַיִת רִאשׁוֹן ובבית שֵׁנִי, והיו ראויים להענש על כך, כִּלָּה הקב"ה את חֲמָתוֹ - כעסו עליהם בַּגָּלוּת - על ידי הליכתם לגלות, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו טו, א)[ח] 'שַׁלַּח מֵעַל פָּנַי וְכוּ' וְיֵצֵאוּ' - הקב"ה גזר לשלח ולהוציא את ישראל מארצם, ושעל ידי כן יתכפרו על עוונותיהם, ולא ימותו[ט].

כֵּן שָׁמַעְתִּי, עכ"ל.

ציונים ומקורות

ג. בדברי רבינו בהמשך מבואר שכך הוא פירוש המדרש לדעתו, וזכירה זו היא לרעה, כמו שרבינו מבאר והולך. אך מהעץ יוסף שם נראה שמבאר שהיא זכירה לטובה, והיא זכירה **לבאי העולם** שעל ידי המכירה ירד יוסף למצרים והציל את כל באי העולם בבר ולחם. **וביפה תואר השלם** (ד"ה זכורה) גרס בהמשך, במקום 'תקוה היא לעולם', 'תקועה היא לעולם', והוא כמו 'זכורה היא לעולם' שברישא. אלא שהמדרש כפל הענין במילים שונות. ולפי גירסתו, גם כן אין סתירה בדברי המדרש. ד. רש"י גרס 'תקנה' היא לעולם. וראה עוד בהערה קודמת. ה. ויש לבאר, שלכך לא היה יכול הקב"ה להגלות את ישראל, כי כשישראל בגלות גם השכינה באה עמהם, והיא אינה יכולה להיות בגלות, או שאין השכינה 'רוצה' להיות בגלות. וממילא לא היו ישראל מתכפרים אלא על ידי שישפוך הקב"ה כעסו על גופם. ו. **בשפתי כהן** שמביא רבינו מדבריו, כתוב 'וגלתה השכינה כביכול עמו'. ולפי זה, נראה שיש להגיה בלשון רבינו ולמחוק את התיבות 'כנסת ישראל', ובמקומן לכתוב 'כביכול'. ז. לשון הפסוק, 'וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה וַיִּקְנֵהוּ פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד הַיִּשְׁמְעֵאלִים אֲשֶׁר הוֹרִדֻהוּ שָׁמָּה'. ח. לשון הפסוק, 'וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי אִם יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לְפָנַי אֵין נַפְשִׁי אֶל הָעָם הַזֶּה שַׁלַּח מֵעַל פָּנַי וְיֵצֵאוּ'. ט. והיה אפשר לעשות כן רק מחמת שהשכינה כבר הורגלה להיות בגלות

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַמִּדְרָשׁ, עֶבְרָתָן שֶׁל שְׁבָטִים זְכוּרָה הִיא לְעוֹלָם, שֶׁהַשְׁכִּינָה מֵחֲמַת עָוֹן זֶה צָרִיכָה לֵילֵךְ בַּגָּלוּת בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, כְּדִכְתִיב (יחזקאל א, א) 'וַאֲנִי בְתוֹךְ הַגּוֹלָה' וְכוּ'.

אָמְנָם מִצַּד אַחֵר הִיא תִּקְוָה לָעוֹלָם, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהַשְׁכִּינָה חוֹזֶרֶת, כָּךְ יַחְזְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הַגָּלוּת, וְלָכֵן 'לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל הַיּוֹם'.

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

ירידת השכינה למצרים עם יוסף, תקוה שנחזור מגלותנו

וְזֶהוּ הביאור במה שֶׁאָמַר הַמִּדְרָשׁ, עֶבְרָתָן שֶׁל שְׁבָטִים זְכוּרָה הִיא לְעוֹלָם, והיא זכירה לרעה, לפי שֶׁהַשְׁכִּינָה מֵחֲמַת עָוֹן זֶה של מכירת יוסף, שמחמתה ירדה גם השכינה לגלות למצרים, ומאחר שהורגלה בכך, וכמו שהתבאר, ולכך היא צְרִיכָה לֵילֵךְ עמנו גם בַּגָּלוּת בבל בחורבן בית המקדש הראשון, ובגלות אדום בחורבן הבית המקדש השני, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, כְּדִכְתִיב (יחזקאל א, א) 'וַאֲנִי בְתוֹךְ הַגּוֹלָה' וְכוּ', ודרשו רבותינו ז"ל במדרש (איכ"ר פתיחתא לד, הו"ד בתוס' סוכה מה, א ד"ה אני)[א], שהפסוק הזה מרמז על הקב"ה, שאומר כביכול על עצמו, שהוא נמצא עם ישראל בגלותם, והוא כדי להציל את גופינו מחמתו של הקב"ה, ושישפוך כעסו רק על עצים ואבנים. ואכן מצד זה, עבירתם של השבטים במכירת יוסף, היא זכורה לעולם לרעה, שבזה נגרם צער לשכינה שתרד עם ישראל בכל הגליות.

אָמְנָם בדבר זה עצמו שירדה השכינה, **מִצַּד אַחֵר** - לענין הגאולה שלאחר הגלות, העבירה של מכירת יוסף, **הִיא תִּקְוָה** טובה **לָעוֹלָם, שֶׁכְּשֵׁם** שהדבר ברור **שֶׁהַשְׁכִּינָה חוֹזֶרֶת** - תחזור למקומה מהגלות[ב], כָּךְ גם הדבר ברור, **שיַחְזְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הַגָּלוּת**, שהרי כל זמן שישראל בגלות, גם השכינה נמצאת עמהם בגלות, וכמובא לעיל דרשת חז"ל, ועל כרחך לא תוכל השכינה לחזור מגלותה אלא אם כן יחזרו עמה ישראל, והיינו התקוה שיש לעולם מכך[ג].

וְלָכֵן 'לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל הַיּוֹם' - אנחנו מקווים תמיד לישועתך, היינו שיהיה לה'

ציונים ומקורות

מאז שירדה עם יוסף למצרים, ולכך היתה יכולה שוב ללכת בגלות עם ישראל, וממילא יכול היה הקב"ה להענישם בגלות, ולא הצטרך לכלותם. **י.** לשון הפסוק, 'וַיְהִי בִּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה בָּרְבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ וַאֲנִי בְתוֹךְ הַגּוֹלָה עַל נְהַר כְּבָר נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וָאֶרְאֶה מַרְאוֹת אֱלֹקִים'. **יא.** לשון המדרש, 'והוא אסור בזיקים' (ירמיהו מ, א), אמר רב אחא, כביכול, הוא והוא אסור בזיקים, ודכוותיה כתיב 'ואני בתוך הגולה'. **יב.** ויש להוסיף, שהרי מצינו שכבר הבטיח הקב"ה שלא יחזור רק כשגם ישראל יחזרו, וכמו שדרשו בילקוט שמעוני (תהלים רמז תשעח) מהפסוק 'למען יחלצון' וכו' (תהלים ס, ז), כמובא בהערה להלן. בפשיטות הטעם לומר שבוודאי השכינה תחזור למקומה, הוא כיון שלא יתכן שלעולם תהיה השכינה שרויה בגלות. ואולי ניתן לומר בזה גם סימוכין מפסוקי הנבואות, שמה שפשוט שהשכינה תחזור למקומה, הוא ממה שכתוב (ישעיה מ, א) 'וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי ה' דִּבֵּר', וכתב על כך בשו"ת **בנין ציון** (ח"א סימן ג) ז"ל, וזה גילוי השכינה אשר עליו ניבא ישעיהו שיחזור אלינו לעת הגאולה ב"ב 'ונגלה כבוד ה'' וגו', ועל זה אנו מתפללים ותחזינה עיננו בשובך לציון ומברכים המחזיר שכינתו לציון, שהיא השכינה בבחינה הראשונה מקור הקדושה. וז"ל המדרש זוטא (שה"ש א, יג), מנין אתה אומר שהשכינה חוזרת למקומה, שכן מצינו שהיה המקום מדבר עם משה מבין שני הכרובים, שנאמר (במדבר ז, פט) 'וישמע את הקול מדבר אליו [וגו'] מבין שני הכרובים', וכשעלתה למרום עלתה על כרוב אחד, שנאמר (תהלים יח, יא) 'וירכב על כרוב', משל למלך שסרחה עליו אשתו והוציאה, והיה לו ממנה שני בנים, לפי שהיה בלבו של מלך להחזירה ונהג אחת מן התינוקות והניח אחד אצלה, כך עשה הקדוש ברוך הוא, לפי שהיה גלוי לפניו שהשכינה עתידה להחזירה למקום, לא עלתה אלא על גבי אחד, כמה שנאמר 'וירכב על כרוב ויעף'. **יג.** כמבואר בילקוט שמעוני (תהלים רמז תשעח) ז"ל,

יב

פָּסוּק (בראשית לט, ב-ה) ׳וַיְהִי ה׳ אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי, וַיַּרְא אֲדֹנָיו וְכוּ׳, וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֶת אֹתוֹ וַיַּפְקִדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל יֶשׁ לוֹ וְכוּ׳, וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְכוּ׳, וַיְבָרֶךְ ה׳ אֶת בֵּית הַמִּצְרִי׳ וְכוּ׳.

פָּסוּק ׳וַיְהִי ה׳ אֶת יוֹסֵף וְכוּ׳ וַיַּרְא אֲדֹנָיו וְכוּ׳ וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן׳ וְכוּ׳

יֵשׁ לְדַקְדֵּק, מַהוּ שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים ׳וַיְהִי׳ בְּפָסוּק אֶחָד.

וְעוֹד קָשֶׁה, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר ׳וַיְשָׁרֶת אֹתוֹ וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו׳ וְכוּ׳, כְּיוֹן שֶׁתְּחִלָּה עָבַד אוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ מָצָא חֵן בְּעֵינָיו, וּמַהוּ זֶה הַחֵן.

וּמַהוּ שֶׁחָזַר הַכָּתוּב לוֹמַר ׳וַיְהִי מֵאָז

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

ישועה והשכינה תחזור מהגלות למקומה[ז], מפני שאנחנו בטוחים, שבעת שהשכינה תחזור מגלותה, אזי גם אנחנו נחזור מגלותנו.

יב

ברכה בבית בזכות צדקתו של העבד

דקדוקים באריכות לשון הפסוקים

בְּפָסוּק (בראשית לט, ב-ה) ׳וַיְהִי ה׳ אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי׳, ׳וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי ה׳ אִתּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה׳ מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ׳ וְכוּ׳, ׳וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֶת אֹתוֹ וַיַּפְקִדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל יֶשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ׳ וְכוּ׳, ׳וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל אֲשֶׁר יֶשׁ לוֹ וְכוּ׳ וַיְבָרֶךְ ה׳ אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף׳ וְכוּ׳.

יֵשׁ לְדַקְדֵּק, מַהוּ שכפל הפסוק לשונו לכתוב **שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים** ׳וַיְהִי׳ **בְּפָסוּק אֶחָד**, והיה די לומר ׳ויהי ה׳ את יוסף ויצליח בבית אדוניו המצרי׳[טו]. **וְעוֹד** קָשֶׁה במה שאמר הכתוב ׳וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֶת אֹתוֹ׳, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר ׳וַיְשָׁרֶת אֹתוֹ וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו׳ וְכוּ׳, כיון שֶׁתְּחִלָּה עָבַד אוֹתוֹ וְרק אַחַר כָּךְ כששירת אותו באמונה מָצָא חֵן בְּעֵינָיו, וּמַהוּ זֶה הַחֵן שמצא יוסף בעיניו קודם ששירת אותו.

וְעוד קשה מַהוּ שֶׁחָזַר הַכָּתוּב לוֹמַר ׳וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וגו׳ וַיְבָרֶךְ ה׳ אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וְכוּ׳, וַהֲלֹא כְּבָר אָמַר ׳וַיַּפְקִדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ׳, וְדֵי הָיָה לוֹ לוֹמַר ׳וַיַּפְקִדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל יֶשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ וַיְבָרֶךְ ה׳ אֶת בֵּית הַמִּצְרִי׳ וְכוּ׳[טז].

ציונים ומקורות

׳למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני׳ (תהלים ס, ז), אמר הקדוש ברוך הוא, קץ נתתי לימיני, כל זמן שבני משועבדים תהא ימיני משועבדת, גאלתי בני גאלתי ימיני. **יד.** רבינו נקט כעין נוסח תפילה הנאמר בברכת ׳את צמח דוד׳, ׳כי לישועתך קוינו כל היום׳, ויתכן שנכלל בדבריו ביאור כוונת תפילה זו. ראה מה שכתב **בפרי עץ חיים** (שער העמידה פי״ט), שיש לכוין בברכה זו, למה ששואלין לאדם [בשעת הדין שלאחר מותו] ׳צפית לישועה׳ (שבת לא, א), ותכוין שאתה מן המצפים לישועתו של הקב״ה. ולפי דבריו, הפירוש הוא שאנחנו מצפים לישועתו של הקב״ה כביכול בעצמו. ולא כפשוטו שאנו מצפים שיושיע אותנו. ויש שכתבו [**אהבת ציון** (איכה ב, לב) **לב שמחה** (שמיני עצרת תשל״ח)], לבאר בדרך זו את נוסח התפילה שבהמשך ברכה זו, ׳ומצפים לך לישועה׳, שאנו מצפים לישועת הקב״ה כביכול. **טו.** וכבר עמדו בכך המפרשים, ראה **אברבנאל** (בשאלה הא׳), ובצרור המור, וכן **בשפתי כהן**, **ובכלי יקר**. **טז.** ראה **מלבי״ם**.

הִפְקִיד' וְכוּ' וַהֲלֹא כְּבָר אָמַר 'וַיַּפְקֵדֵהוּ', וְדַי הָיָה לוֹ לוֹמַר 'וַיַּפְקֵדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל יֶשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ, וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי' וְכוּ'.

וְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (ב"ר פו, ג) עַל פָּסוּק (בראשית לט, א) 'וַיִּקְנֵהוּ פּוֹטִיפַר', כָּל הָעֲבָדִים חֲשׁוּדִים עַל הַגָּזֵל, אֲבָל זֶה 'וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף', כָּל הָעֲבָדִים חֲשׁוּדִים עַל הָעֲרָוָה, אֲבָל זֶה 'וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ' (שם פסוק י), עכ"ל.

וְלָכֵן אָמַר הַכָּתוּב 'וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף', שֶׁהָיָה ה' אִתּוֹ, וְאִם כֵּן וַדַּאי לֹא הָיָה חָשׁוּד עַל הָעֲרָוָה, 'וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ', וְאִם כֵּן וַדַּאי לֹא הָיָה חָשׁוּד עַל הַגָּזֵל, 'וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי', שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאוֹתוֹ הַבַּיִת הָיָה בַּיִת מִצְרִי, וְלֹא הָיָה רָאוּי לָזֶה, עִם כָּל זֶה הָיָה גַּם שָׁם ה' אִתּוֹ, וְהָיָה מַצְלִיחַ.

וּכְשֶׁהִרְגִּישׁ אֲדוֹנָיו שֶׁה' הָיָה אִתּוֹ דַּוְקָא, וְהָיָה מַצְלִיחַ

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

מעלת יוסף שלא נחשד על הגזל ועל הערוה

וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ עַל פִּי מַה **דְּאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה** (עיין ב"ר פו, ג), **עַל הַפָּסוּק** 'וַיּוֹסֵף הוֹרַד מִצְרַיְמָה וַיִּקְנֵהוּ פּוֹטִיפַר' (בראשית לט, א), כִּי לֹא הָיָה יוֹסֵף עֶבֶד כְּכָל הָעֲבָדִים, שֶׁכָּל הָעֲבָדִים מחסרים ממון רַבִּם מֵאַחַר שֶׁהֵם חֲשׁוּדִים עַל הַגָּזֵל וגוזלים מבית רבם[יז], אֲבָל זֶה - יוֹסֵף, אַדְרַבָּה, נִיתּוֹסֵף מָמוֹן רַבּוֹ בְּעַבּוּרוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב 'וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף', שֶׁהָיְתָה הַבְּרָכָה שְׁרוּיָה בְּבֵית רַבּוֹ וְהָיָה מְמוּנוֹ מִתְרַבֶּה בִּזְכוּתוֹ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכָּל הָעֲבָדִים חֲשׁוּדִים עַל הָעֲרָוָה, וְהֵם פְּרוּצִים וְחַיִּים חַיֵּי הַפְקֵר[יח], אֲבָל זֶה [יוֹסֵף] הָיָה גּוֹדֵר עַצְמוֹ מִן הָעֲרָוָה, וְסִירֵב לְהִישָּׁמַע לְפִיתּוּי אֵשֶׁת פּוֹטִיפַר 'וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ' וכו' לִהְיוֹת עִמָּהּ', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ[יט].

ביאור כפל לשון הפסוקים

וּבָזֶה יָבוֹאר אֲרִיכוּת לְשׁוֹן הַפָּסוּק, שֶׁבֵּן אָמַר הַכָּתוּב ג' פְּעָמִים 'וַיְהִי' לְרַמֵּז עַל שְׁלוֹשָׁה עִנְיָנִים נִפְרָדִים שֶׁהָיוּ אֵצְלוֹ, הָרִאשׁוֹן, 'וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף' לוֹמַר שֶׁהָיָה ה' אִתּוֹ, וְאִם כֵּן שֶׁהַשְׁכִּינָה שְׁרוּיָה אֵצְלוֹ בְּוַדַּאי לֹא הָיָה חָשׁוּד עַל הָעֲרָוָה. הַשֵּׁנִי, 'וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ' בְּכָל מַעֲשָׂיו, וְאִם כֵּן וַדַּאי לֹא הָיָה חָשׁוּד עַל הַגָּזֵל, מֵאַחַר שֶׁהָיְתָה הַהַצְלָחָה שְׁרוּיָה בְּמַעֲשֵׂי יָדָיו וְאֵין לוֹ צוֹרֶךְ לָבוֹא לִידֵי גְּזֵלָה[כ]. הַשְּׁלִישִׁי, 'וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי', שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאוֹתוֹ הַבַּיִת הָיָה בֵּית אִישׁ מִצְרִי וְלֹא הָיָה רָאוּי לָזֶה שֶׁיִּהְיֶה ה' בְּמָקוֹם גְּרוּעַ כָּזֶה, עִם כָּל זֶה מֵחֲמַת גֹּדֶל צִדְקָתוֹ הָיָה גַּם שָׁם ה' אִתּוֹ וְהָיָה מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ[כא].

כשנתמנה יוסף על הבית שרתה שם הברכה

וּכְשֶׁהִרְגִּישׁ אֲדוֹנָיו שֶׁה' הָיָה אִתּוֹ - עִם יוֹסֵף **דַּוְקָא**, וְהָיָה יוֹסֵף מַצְלִיחַ **בְּכָל אֲשֶׁר**

ציונים ומקורות

יז. כדאיתא במשנה (אבות פ"ב מ"ז) מרבה עבדים מרבה גזל. **יח.** כפי שאמרו (גיטין יג, א), עבדא בהפקירא ניחא ליה, זילא ליה שכיחא ליה פריצה ליה. **יט.** לשון המדרש: כל העבדים חשודים על הגזל, אבל זה 'וילקט יוסף את כל הכסף'. כל העבדים חשודים על הערוה, אבל זה 'ולא שמע אליה'. **כ.** ועוד, שאם הוא מצליח הרי זה סימן והוכחה שאין לחושדו על הגזל, שאם היה ממונו בגזילה, לא היה רואה בהם הצלחה וכעין מה שמצינו בגמרא (מגילה ו, א), כל הנוטל ממך בלא דמים, אינו מועיל בפרקמטיא שלו כלום. וראה עוד גור אריה (בראשית כא, ל) שכתב לבאר במריבת אבימלך עם אברהם בענין הבארות, שהיות שהבאר של אברהם היה עתה גזול ביד אבימלך, לא היה ספק לאברהם שאין הבאר נובע כדרך הבאר שהוא עולה ומקורו מתברך, כיון שהוא גזול ואין ברכה בדבר הגזול, וכמו שכתוב (ירמיה יז, יא) 'עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו'. **כא.** וזהו ג' פעמים 'ויהי', שהיה

בְּכָל אֲשֶׁר הָיָה עוֹשֶׂה, בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לַאֲחֵרִים, אָז הִכִּיר שֶׁהִיא כְּמוֹ סְגֻלָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְיוֹסֵף, כְּמוֹ מִי שֶׁהוּא מֻמְחֶה לִכְתֹּב קְמֵיעִים, וְלָכֵן מָצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו, וְרָצָה שֶׁהוּא דַּוְקָא יְשָׁרֵת אוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַהַצְלָחָה בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו.

וְלֹא דַּי זֶה, אֶלָּא אַף 'וַיַּפְקִדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ', כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה הַבְּרָכָה אַף בְּבֵיתוֹ בִּזְכוּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף. וְכֵן הָיָה, שֶׁמִּיָּד שֶׁהִפְקִיד אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ, הִרְגִּישׁ שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה הַבְּרָכָה בְּבֵיתוֹ, וְזֶהוּ 'וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ' וְכוּ'.

וּבָזֶה יוּבַן מַאי דְּאָמְרִינַן בְּפֶרֶק ד' דְּסַנְהֶדְרִין (לט, ב), אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הָכֵי אָמַר לוֹ אַחְאָב לְעוֹבַדְיָה, בְּיַעֲקֹב כְּתִיב (בראשית ל, כז) 'נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

הָיָה עוֹשֶׂה, בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לַאֲחֵרִים, אָז הִכִּיר אדוניו שֶׁהִיא כְּמוֹ סְגֻלָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְיוֹסֵף להיות ההצלחה שרויה עמו מחוץ לדרך הטבע, והרי זה כְּמוֹ מִי שֶׁהוּא מֻמְחֶה לִכְתֹּב קְמֵעִים המועילים להצלחה או לרפואה בדרך סגולה שלא כדרך הטבע, כך היתה הצלחתו של יוסף בדרך סגולה בלתי טבעית, וְלָכֵן מָצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו של פוטיפר, ומשום כך רָצָה שֶׁהוּא - יוסף דַּוְקָא יְשָׁרֵת אוֹתוֹ ולא עבד אחר כמו שכתוב 'וַיְשָׁרֶת אֹתוֹ'[כב], כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַהַצְלָחָה שרויה בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו, וְלֹא דַּי בזֶה, אֶלָּא אַף 'וַיַּפְקִדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ' שיהיה יוסף ממונה על כל צרכי ביתו, כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה הַבְּרָכָה אַף בְּבֵיתוֹ בִּזְכוּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, ומשום כך הקדים הפסוק לומר 'וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו', והיינו שכיון שראה פוטיפר סגולתו של יוסף שהברכה שורה אצלו, מחמת כן מינהו לשרת אותו בפרטיות, ועוד הוסיף להפקיד אותו על כל צרכי הבית[כג].

וְכֵן הָיָה, שֶׁמִּיָּד שֶׁהִפְקִיד אוֹתוֹ להיות ממונה בְּבֵיתוֹ הִרְגִּישׁ פוטיפר שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה הַבְּרָכָה בְּבֵיתוֹ, וְזֶהוּ שחזר הפסוק ואמר 'וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ וגו' וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף' וְכוּ', אף שכבר נאמר 'וַיַּפְקִדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ'[כד], להודיע שתיכף ומיד כשהפקיד אותו על הבית הרגיש באה הברכה בבית.

ההבדל בין יעקב ויוסף ובין עובדיה

וּבָזֶה יוּבַן מַאי דְּאָמְרִינַן בְּפֶרֶק ד' דְּסַנְהֶדְרִין (לט, ב)[כה], אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הָכֵי אָמַר לוֹ אַחְאָב מלך ישראל לְעוֹבַדְיָה הנביא שהיה ממונה על ביתו[כו], בְּיַעֲקֹב כְּתִיב (שם ל, כז) 'וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָבָן נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה' בִּגְלָלֶךָ'[כז], שנתברך ביתו של לבן בגלל יעקב,

ציונים ומקורות

שמור מן הערוה, והיה שמור מן הגזל, והיתה עמו השכינה גם בבית המצרי. **כב.** והכוונה היא שפוטיפר מינה אותו להיות המשרת שלו. **כג.** ובזה מתורץ מה שהקשה רבינו למה נאמר וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֶת אֹתוֹ וַיַּפְקִדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל יֶשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ, ולא נאמר מקודם ששירת אותו והפקידו על ביתו, ומחמת כך מצא חן בעיניו. משום שמציאת החן היתה כיון שראה אותו מצליח בכל דרכיו, וזה גרם שימנה אותו לשרת אותו וכן להפקיד אותו על כל ביתו. [וראה גם **באלשיך** על הפסוק 'וימצא יוסף חן']. **כד.** כמו שהקשה רבנו מתחילה, מדוע כפל הכתוב לשונו לומר 'מאז הפקיד אותו', אחר שכבר נאמר 'ויפקידהו על ביתו'. **כה.** לשון הגמרא, כתיב 'ויקרא אחאב אל עבדיהו אשר על הבית ועובדיהו היה ירא ה' מאד' (מלכים א יח, ג), מאי קאמר קרא, אמר רבי יצחק, אמר ליה ביעקב כתיב 'נחשתי ויברכני ה' בגללך' (בראשית ל, כז), ביוסף כתיב 'ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף' (שם לט, ה), ביתא דההוא גברא לא הוה מיבריך, שמא לא ירא אלהים אתה. יצתה בת קול ואמרה ועובדיהו היה ירא את ה' מאד, אבל ביתו של אחאב אינו מזומן לברכה. **כו.** שנאמר (מלכים א יח, ג) 'וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל הַבָּיִת'. **כז.** נסיתי בניחוש שלי ונודע לי שעל ידך באה לי

ה' בְּגִלְלֶךָ', וּבְיוֹסֵף כְּתִיב 'וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בְּגִלַּל יוֹסֵף', וּבִיתֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא לָא קָא מְבָרֵיךְ, שְׁמָא לָא יָרֵא אֱלֹהִים הוּא. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה, 'וְעַבְדִיָּהוּ הָיָה יָרֵא אֶת ה' מְאֹד' (מלכים א יח, ג), וּבֵיתוֹ שֶׁל אַחְאָב אֵינוֹ מְזֻמָּן לִבְרָכָה, עַד כָּאן.

מֵאֲמָרָם ז"ל יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה עוֹבַדְיָה הָיָה יָרֵא אֶת ה' וְכוּ' וּבֵיתוֹ שֶׁל אַחְאָב אֵינוֹ מְזוּמָּן לִבְרָכָה

וְקָשֶׁה, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁבֵּית הַמִּצְרִי יִהְיֶה מְזֻמָּן לִבְרָכָה יוֹתֵר מִבֵּיתוֹ שֶׁל אַחְאָב.

וְיֵשׁ לוֹמַר, דִּלְעוֹלָם אַף בְּבֵית הַמִּצְרִי לֹא הָיְתָה שׁוֹרָה הַבְּרָכָה, אִי לָאו שֶׁאֲדוֹנָיו מָסַר לְיוֹסֵף כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, כְּאִלּוּ הוּא אָדוֹן וּמוֹשֵׁל בַּכֹּל. אֲבָל בְּעוֹבַדְיָה עִם אַחְאָב, לֹא הָיָה אֶפְשָׁר זֶה, שֶׁהֲרֵי אַחְאָב הָיָה מֶלֶךְ, וּבֵיתוֹ הָיָה נִקְרָא בֵּית הַמֶּלֶךְ, וְהַמַּלְכוּת שַׁיָּר לְעַצְמוֹ, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לְפוֹטִיפַר וְלָבָן שֶׁהִפְקִידוּ דַּעְתָּם מִנְּכְסֵיהֶם וּמִבָּתֵּיהֶם לְאַחַר שֶׁמָּסְרוּ הַכֹּל בְּיַד יַעֲקֹב וְיוֹסֵף.

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

וְכֵן בְּיוֹסֵף כְּתִיב 'וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בְּגִלַּל יוֹסֵף', וְאילו בֵּיתֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא לָא קָא מְבָרֵיךְ - ביתו של אותו אדם [אחאב[כח]] אינו מתברך בזכות עובדיה המופקד על ביתו, שְׁמָא לָא יָרֵא אֱלֹהִים הוּא עובדיה, ומשום כך אין בית אחאב אדוניו מתברך בשבילו, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה 'וְעַבְדִיָּהוּ הָיָה יָרֵא אֶת ה' מְאֹד' (מלכים א יח, ג)[כט], וּמכל מקום לא נתברך בית אחאב, משום שֶׁבֵּיתוֹ שֶׁל אַחְאָב אֵינוֹ מְזֻמָּן לִבְרָכָה מחמת רשעותו, עַד כָּאן. וְקָשֶׁה, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁבֵּית פוטיפר הַמִּצְרִי יִהְיֶה מְזֻמָּן לִבְרָכָה יוֹתֵר מִבֵּיתוֹ שֶׁל אַחְאָב[ל].

עיקר הברכה כשנקרא הבית על שם הצדיק

וְיֵשׁ לוֹמַר, דִּלְעוֹלָם אַף בְּבֵית הַמִּצְרִי לֹא הָיְתָה שׁוֹרָה הַבְּרָכָה ולא היה מועיל זכותו של יוסף, אִי לָאו שֶׁאֲדוֹנָיו - פוטיפר מָסַר לְיוֹסֵף כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ כְּאִלּוּ הוּא - יוסף אָדוֹן וּמוֹשֵׁל בַּכֹּל, ונחשב כל הבית כאילו הוא ביתו של יוסף, ומחמת כן נקרא ששרתה הברכה בביתו של יוסף. אֲבָל בְּעוֹבַדְיָה עִם אַחְאָב לֹא הָיָה אֶפְשָׁר זֶה שיינתן רכוש אחאב ברשותו של עובדיה, שֶׁהֲרֵי אַחְאָב הָיָה מֶלֶךְ ישראל, וּבֵיתוֹ הָיָה נִקְרָא בֵּית הַמֶּלֶךְ, וְהרי הַמַּלְכוּת בודאי שַׁיָּר לְעַצְמוֹ, ואף אם יתן כל רכושו לעובדיה, מכל מקום לא יוותר על מלכותו, וממילא לא נקרא הבית על שמו של עובדיה, ומשום כך נמנעה הברכה מלשרות בבית אחאב, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לְפוֹטִיפַר וְלָבָן שֶׁהִפְקִידוּ דַּעְתָּם לגמרי מִנְּכְסֵיהֶם וּמִבָּתֵּיהֶם לְאַחַר שֶׁמָּסְרוּ הַכֹּל בְּיַד יַעֲקֹב וְיוֹסֵף, ובתיהם היה נחשב כביתם של יעקב ויוסף, ומכיון שכן מצאה הברכה מקום לחול בביתם של הצדיקים[לא].

ציונים ומקורות

ברכה. **כח.** על עצמו היה אומר 'ההוא גברא', כאדם התולה קללתו באחרים. **כט.** לשון הפסוק, וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת ה' מְאֹד. **ל.** **ובמהרש"א** הרגיש בזה, וכתב שבביתו של לבן ופרעה היו בנות כשרות שבזכותם התברך הבית, מה שאין כן בבית אחאב כל ביתו אינו מזומן לברכה. (וראה גם מה שביאר בזה באגרא דפרקא אות ריב ד"ה והנה יש להתבונן). **לא.** וכעין זה כתב **באלשיך** שם, ועדיין לא נתברך ביתו עד שהסירו מכל שירות כי שמו אדון לביתו, וזהו 'ויפקידהו על ביתו', שהוא פקיד נגיד. ועד שהעלהו מדרגה אחרת והוא וכל יש לו, אפילו מה שאינו בביתו ובחומותיו, נתן בידו, אז שהשתרר על הכל בירך ה' את בית המצרי. וזהו 'ויהי מאז הפקיד אותו בביתו' וגם 'על כל אשר לו', מאז 'ויברך ה' את בית המצרי'. [וראה גם במלבי"ם שלא היה הבית ראוי לברכה אם לא בזכות יוסף שהיה הבית נקרא על שמו].

וּבָזֶה נַמִּי נָבֹא לָתֵת טַעַם, מֶה הָיָה לוֹ לְיוֹסֵף לְהָשִׁיב לְאֵשֶׁת פּוֹטִיפַר, 'הֵן אֲדֹנִי לֹא יָדַע אִתִּי מַה' וְכוּ' (בראשית לט, ח). אֶלָּא וַדַּאי כְּדְאָמְרִינַן, כְּלוֹמַר, הִנֵּה אֲדוֹנִי מָסַר לִי הַכֹּל כְּדֵי שֶׁתְּחוּל עָלָיו הַבְּרָכָה, וְלָמָּה זֶה, מִפְּנֵי שֶׁה' אִתִּי, 'וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה' אִם כֵּן 'הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים' (שם פסוק ט).

פְּסוּק 'הֵן אֲדֹנִי לֹא יָדַע אִתִּי מַה' וְכוּ'

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

כפי שמירת יוסף מן החטא כך נתברך הבית

וּבָזֶה שביארנו שעל ידי שמסר פוטיפר ביד יוסף את ביתו ונגרמה הצלחתו, **נַמִּי נָבֹא לָתֵת טַעַם, מֶה הָיָה לוֹ לְיוֹסֵף לְהָשִׁיב לְאֵשֶׁת פּוֹטִיפַר** כשבאה לפתות אותו לחטוא עמה, 'הֵן אֲדֹנִי לֹא יָדַע אִתִּי מַה בַּבָּיִת וְכֹל אֲשֶׁר יֶשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדִי' וְכוּ' (בראשית לט, ח), ומדוע לא היה די במה שאמר לה 'וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים'[לב].

אֶלָּא וַדַּאי כְּדְאָמְרִינַן, כְּלוֹמַר, שכוונת יוסף היה לומר לה **הִנֵּה אֲדוֹנִי מָסַר לִי הַכֹּל** והסיח את דעתו מנכסיו ומביתו **כְּדֵי שֶׁתְּחוּל עָלָיו הַבְּרָכָה** בזכותי, **וְלָמָּה זֶה** מתברך הבית בגללי, **מִפְּנֵי שֶׁה' אִתִּי** מחמת צדקותי שאני נשמר מן החטא, **'וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה' אִם כֵּן 'הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים'** (שם פסוק ט), והרי תסתלק השכינה מאתי ותיפסק הברכה מן הבית הזה, ובכך ביקש יוסף להניח דעתה שאין כדאי לה לחטוא עמו ולהפסיד בכך את הברכה בבית[לג].

ציונים ומקורות

לב. דמלשון הפסוק משמע שהכל תשובה אחת, שמחמת ש'הן אדני לא ידע אתי מה בבית' וגו' לכן 'איך אעשה הרעה הגדולה' וגו', וקשה מה שייכות יש לכך שאדונו מינהו על ביתו שמחמת כן לא יחטא לאלוקים. ולדברי רבנו מתיישב היטב, שאמר לה שמחמת שאדונו מינהו על ביתו כדי שיתברך ביתו בזכותו, אינו יכול לחטוא לאלוקים שבכך יפסק הברכה. וראה **עוד ברמב"ן** שכתב, בעבור חסרון דעת הנשים הקדים אליה כי הדבר בגידה באדוניו אשר בוטח בו, ואחרי כן אמר כי יש בענין עוד חטא לאלהים. וראה גם **באלשיך** שם.

לג. וכן כתב **באור החיים**, ואיך אעשה וגו'. פירוש כי בזה אני מפסיד כל הטוב המושג אצלי.

אל תפספסו הזדמנות מיוחדת זו!

השתתפו בהוצאות הגדולות להפצת תורת זרע שמשון ושמכם יוזכר בתפילה המיוחדת

שאחר השיעור ברבים
שמתקיים בכל ליל שישי יחד עם אמירת
כל ספר התהילים על ידי לומדי השיעור

ארץ ישראל
05271-66450 02-80-80-500
ארה"ב **347-496-5657**

כמו"כ השמות ישלחו לתפילה מיוחדת
אצל הצדיק הרב הגאון ר' ש.פ. שליט"א
הנודע בכח תפילתו אשר יעתיר כל יום אחר
הלימוד עבור התומכים והמסייעים למען הפצת
תורת רבנו וריבוי הלומדים

היה שותף והבא ברכה אל ביתך!